

פינת יקרת

מקבץ אגרות וכתבים

ממוריע הגאון

רבי יצחק שלמה זילברמן זצ"ל

– פנימי –

אדר תשע"ה

*
גליון 1

לכל עניני הגליון ניתן לפנות במס' 052-7110225

כמו"כ מי שיש בידו, או יודע על אחרים שבידם,

אגרות או דברים שבכתב כמו גם כל חומר אחר ממורינו זצ"ל, אנא יודיענו.

במס' הנ"ל \ פקס 1532-6287192 \ דואר אלקטרוני: hh123@okmail.co.il

בראש פינה

"לשון חכמים תיטיב דעת" (משלי ט"ו, ב)

ופי' רבינו הגר"א: "לשונם מיפה את דעתם, שיודעים ואומרים בישוב הדעת דבר דבור על אופניו, ואז ע"י לשונם ניכר טוב דעתם איך ידעו טוב".

הלשון קולמוס הלב! (חזו"ל שער הבחינה פ"ה).

אולם שני מיני קולמוסי-לשון המה.

האחד חורט על גליון, והשני חורט הוא עלי לוח לבבות.

מורינו זצ"ל, במשך כל שנותיו, אחז ללא הרף בקולמוס הלשון. אך בעיקר היה זה הקולמוס השני, זה הכותב וחורט על לוח הלב.

בדיבורו המחוור ובבהירות ניב שפתותיו, טבל קולמוס-לשונו בנהרות החכמה וחרט על לוח לבות התלמידים באותיות של זהב את דבר אלוקינו בתורתו, לבאר אמריה, לדלות מעמקיה, לחשוף צפוניה, ליצוק יסודותיה, להנחיל דרכיה, לברר קנייניה, לגלות תכלית מצוותיה ולייסד נצחיות אמיתות כל דבר ודבר מדבריה.

גם כאשר פנו אליו בכתב בשאלות שונות, ביכר לרוב להשיב במענה פיו וביקש לשוח פנים-אל-פנים. כך גם את ביאוריו הרבים ומאמריו בתורה ובדרכי היראה הנחילים בנועם אמרי פיו בשיעוריו השונים.

[אמנם לעצמו היה רושם לא מעט נקודות שונות בקיצור נמרץ וכן חרט בעטו הערות והגהות רבות ובאורים במקצועות התורה מתוך קיצור לשון. גם ליקט בקולמוסו וערך לעצמו רשימות של כל מאמרי חז"ל מן התלמודים במגוון נושאים ע"מ ליישם ולקיים כל מיילי דרבנן. כמו"כ היה בדעתו להו"ל ספר המוכיח ברורות את אמיתות התורה ואמונת ישראל, וכתב כבר דפים רבים, אך גנזו לבסוף משיקוליו]

עם כל זאת לא נמנע גם מלשגר דבריו שבכתב. ואמרנו עם לבינו כי יהיה לתועלת הציבור להביאם בקונטרס זה. ואם כי לא פנינו לתור אחר כל מכתביו (מה עוד שידענו על מכתבים שונים אשר אבדו מן הנמענים) אמרנו לע"ע לקבץ מעט מן אגרותיו שבידנו, למען נוכל לדלות נטיפים מן המעיין וללקט עמירי גורנה מאבני הדרך, כמו-גם להציץ מבין חרכי שורותיו אל רצינות המבט על יקר העבודה וקיום כל דבר ה' זו הלכה.

המסדרים

תוכן העניינים

בענין סדר לימוד תשב"ר.....	ז.
כיצד לקנות מסכתות הש"ס מתוך ידיעה וזכירה. והכוונה בלימוד הרי"ף	
נכתב לחברותא הלומדים רי"ף כסדר.....	מ.
לבהור שביקש הכוונה בשאלת דרך הלימוד.....	מז.
מכתב לבהור בענין הנ"ל.....	יז.
לבהור שתינה במכתבו כי היר"ש שפיעמה בו בילדותו כבר איננה באותה מידה.....	יח.
בענייני האהבה והיראה ובגדרי העבודה לשמה מכתב לאחד מנכדיו.....	ב.
בעניין המדרגות שבקנייני הזהירות כמענה לשאלה במסילת ישרים.....	כו.
עומק הערת שלימי הדעת תשובה בעניין הסתירה בין המובא בדרך עין חיים לבין הזהירות במסילת ישרים. וכן בדבר עוצם חשיבותו של הספר מסילת ישרים. מכתב שני להנ"ל.....	כט.
מהי הסיבה לרפיון העלול להמצא ח"ו בקיום דינים והוראות שונות מדברי חז"ל	
מכתב חיוק להגר"ש דבילצקי שליט"א על ספרו בענין ההלכה הרופפת של תעניות בעת עצירת גשמים.....	לג.
עוצם מחויבותנו לקיים כל המצוות וכל דיני הש"ס	
ולעולם לא תצא תקלה מקום דבר מן התורה. דברים שהכתיב לתלמיד כמענה לשאלתו.....	לו.
לבהור החפץ לקיים מצוות תפילין כל היום ולומד במקום שלא רגילים בכך.....	לז.
בענין התכלת.....	לח.
בענין מעשר שני בירושלים המקודשת בתוך החומות ובענין קשירת התכלת.....	מ.
בדעת הרמב"ם אי תפילה בציבור נקראת חזרה ובענין יחיד בתפילת הוותיקין	
מכתב שנכתב בצעירותו לידיד נפשו הגאון רבי שמואל דביר זצ"ל.....	מא.
בענין מלית קמן – מין הבגד ושיעורו ובענין פריסה על שמע.....	מד.
בענין בן אשר.....	מה.
עוד בענין בן אשר.....	מז.

- אודות הרמח"ל – רבו המובהק שהעמידו על האמת
מתוך מכתבו לידיד נפשו הגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל בעת שעסקו בהוצאת כתבי הרמח"ל.....מט
- משמעותו העצומה של הספר "שבעים תיקונים" לרמח"ל
מכתב להגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל מהתקופה הנ"ל.....נ
- זכות הרמח"ל תגן נגד המבקשים להפריע להו"ל כתביו להגר"ח פרידלנדר זצ"ל.....נא
- להגר"ח פרידלנדר בדבר נסיונות להשיג כתבי הרמח"ל
(שהוחזקו בידי איש מחקר מהאוניברסיטה וסירב לתתם).....נב
- להגר"ח פרידלנדר בעניין הנ"ל.....נד
- להגר"ח פרידלנדר אודות נדבן להוצאת הכתבים וחיוזק על קונטרס שמוציא.....נה
- מכתב לידיד נפשו הגאון רבי שלום אולמן זצ"ל על ספרו דעת אלקים.....נו
- חידת החיים, תפקיד האדם והבריאה, ומשמעות המצות – טמונים בפנימיות התורה
שהיא למעלה מהשכל האנושי. ובענין הרמח"ל שבמשנתו הבהירה פענה לנו צפונות אלו
שהשיג ברוח קדשו ודברים שכתב בצעירותו בחיותו כבן שלושים).....נז
- מכתב נפלא מימי בהרותו בצל תקופת אור וחושך של הקמת השלטון בא"י.....ס
- בענין ספר "קול התור" המאיר משמעות התקופה.....סד
- עוד בעניין ייעודו של הגר"א בהחזרת השכינה לציון ובדבר תלמידיו מייסדי היישוב
ובענין כח הרע שנאחז בתוך התהליך.....סו
- תמצית מענייני הגאולה ותקופת משיח בן יוסף – ע"פ רבינו הגר"א
כמבואר בספר קול התור וכן בשאר בספריו.....סח
- סיכום בעניין חיוזק האמונה.....עא
- ב' עמודי העבודה – מושגים על ב' יסודות האמונה – יציאת מצרים ומתן תורה.
ביצי"ט הראנו ה' גודל אהבתו אלינו – והיא מעוררת בנו האהבה אליו (אהבה)
במתן תורה – נוראות גילוי גדלו וכבודו משריש בנו חומר קיום מצוותיו (יראה).....עט
- נקודות לעיון בענייני יציאת מצרים.....פב
- קינה על מות קדושים – בתו הצדקנית מרת רחל ויים ושלשת ילדיה הי"ד.....צ
- שיר תהלה לאיש ציבור שפעל ותרם לבנין ירושלים.....צב

בענין סדר לימוד תשב"ר

י"ב מנ"א

מה שבקשת לסדר לך סדר לימי ביה"ז טוב שתתקשר בטלפון או תזדמן לירושלים ונשוחח על האפשרויות שיש לך.

בענין בן חמש למקרא וכו', אתה אומר ששאלה זו מעיקה עליך – תאמין לי ששאלה זו מטרידה אותי זה יותר מארבעים שנה ויש תקופות שאני ממש חולה מזה ואיני מוצא מנוח לנפשי.

כשהילדים שלי היו קטנים שאלתי את הרב אברמסקי ז"ל מה לעשות בענין הלימוד שלהם, ואמר לי להשאיר אותם בבית וללמוד אתם כל כ"ד כתבי הקודש כמ"ש בשו"ע ולגמור כל ששה ס"מ עם התוספתא ואח"כ ללמוד גמ' מסכת אחר מסכת ולחזור כל דבר היטיב פעמים אין ספור.

שאלתי אותו איך אפשר לעשות כן נגד הנהוג, וגם אולי לא יהי' להם שמחה וכו', אמר לערף עוד איזה ילדים אחרים – ובענין הנהוג אמר: אתה שאלת אותי ונתתי לך תשובה ברורה ותו לא מיד.

לפני עשר שנים בקשתי כתב המלצה מהסטייפלר ז"ל ואמר שצריך לברר, ואחר איזה ימים נתן לי כתב המלצה ואמר שאדע שלא נתן המלצה לשום ת"ת מעולם (רק לת"ת בחיפה שעמדה להסגר) רק לת"ת הזה, שעושים כדין (וגם צירף תרומה של 10 דולר¹) – לפני כמה שבועות שלחו כמה אברכים לשאול את רא"ל שטיינמן שליט"א שרוצים לשלוח הבנים לעיר העתיקה ואמר שמכיר את העניינים מקרוב והמליץ מאד. וגם יש איזה אברכים מבני-ברק שעוברים לגור בירושלים רק בגלל הת"ת של הבנים, ומסתמא התייעצו עם גדולים.

בהוקרה

יעחק שלמה זילברמן

¹ צ"ל 100 דולר ואישתמיט מן הקולמוס ספרה 0 (מפי הרה"ג ריו"ט זילברמן שליט"א שנכח במקום)

כיצד לקנות מסכתות הש"ס מתוך ידיעה וזכירה והכוונה בלימוד הרי"ף

נכתב לחברותא הלומדים רי"ף בסדר

י"ב טבת תש"ן פעיה"ק ירושלם תובב"א

כבוד הרב... ועמיתו עם שאיתו בתורה הרב... שליט"א
אשתדל למנות הדברים שעשויים לעזור לזכרון שאתה מתאונן
על חוסר שביעות רצון בתחום הזה.
(א) יתכן שאמרתי לפני שנה כשדברנו לראשונה על לימוד
הרי"ף, מה שאכתוב כעת, עכ"פ מספק אחזור עליו.
הכלל הגדול והראשון בענין הזכרון הוא להתחיל בכמות קטנה
ולתרחיבה בהדרגה.
ואביא דוגמא מלימוד הגמרא: ניקח לדוגמא מסכת שיש לה
תשעים דף, ועשרה פרקים, ולא למדה מעולם. נניח שכל פרק
הוא תשע דפים (כמובן קל להקיש מזה לכל מסכת גדולה,
ובמס' כגון ביצה מגילה מו"ק חגיגה יצרף כמה מסכתות על
המתכונת שאומר).

ילמד ארבע פעמים עד דף ד' אם יש שם הפסק ענין, ואם לאו עד המשנה השנייה וכדומה – ופשוט שכל זה לא חשוב, כגון אם הפרק הוא חמש עשרה דפים יחלקנו לשלש חטיבות, העיקר שיצרף דפים ספורים ויחזור עליהם בנחת עם פירש"י ולא יתעכב על קושיות אא"כ לא מובן הענין כלל וכלל.

אח"כ ילמד החטיבה השניה ע"ד הראשונה ואח"כ השלישית דהיינו ס"ה עשר עד חמש עשרה דף.

אח"כ יחזור על כל הפרק ארבע פעמים, פנים הגמ' בנחת ויסתכל בתוס' בהבטה בעלמא אם יש פי' אחר בגמ' שנוטה מפירש"י.

נמצא שיש בידו שמונה חזרות כשסיים את הפרק.

אח"כ ינהג באותו מתכונת בפרק השני עד שיהי' בידו כמו"כ שמונה חזרות, ואח"כ הפרק השלישי ע"ד זה.

נמצא שיש בידו שלושים עד ארבעים דפים.

עתה יחזור על שלשת הפרקים עוד ארבע פעמים ויסבור קצת סברא להתבונן על טעם וגדרי הדברים, אבל בלי קושיות וחוויות, והתכלית הוא כמ"ש בירושלמי² הסובר תלמודו לא

² ברכות פרק ה' הלכה א.

במהרה משכת. ופשוט שאין כאן מגמה לעיין די הצורך, רק כנ"ל להגביר הזכרון.

נמצא שיש בידו שתיים עשרה חזרות.

עתה יעשה בחטיבה האמצעית של המס' כדרך שעשה בחטיבה של שלשת הפרקים הראשונים, עד שיהיו בידו י"ב חזרות, ואח"כ בחלק האחרון כמעשהו בראשונה ובשניה.

אח"כ בגמר המס' יחזור מראש המס' עד סופה כל כך פעמים עד שמשער שאם יניחנה לבלי לחזור עליה שיעור זמן שיעשה במס' השניה כבראשונה עדיין תהא בגדר 'ועפעפיך' יישירו נגדך' ואם ישאלנו אדם לא יגמגם בשקלא וטריא דברים מפורשים להדיא, ואז יניחנה, ויתחיל במס' השניה.

ולכשיגמור השניה, יחזור כמה פעמים על הראשונה והשניה, טרם שיתחיל השלישית.

וכן יעשה עד שיגמור כולא תלמודא בבלאה ודבני מערבא.

וכל זה עדיין נקרא למגמר ולא למסבר.

הנה בודאי תשאל כאן שתי שאלות. הראשונה – בודאי דברים אלו נראים נכונים והם הדרך הארוכה היותר קצרה כדי שתלמודו יתקיים בידו ולזה כיוונו רבותינו במאמרם³ ליגמר

³ שבת ס"ג ע"א

איניש וחדר לסבר, וכמו שהאריך בזה הגר"א בביאור אגדות רבב"ח כידוע, במאמר אורזילא בר יומיה כו' בב"ב דף ע"ג: שאם לא יעשה כן אודנין דהוו ל' גזיזו מייניה ע"ש.

ברם דרך הזו אפשרית למי שאין רחיים בעווארו בתחילת כניסתו לביהמ"ד, אבל איך יתכן למי שעומד באמצע שנותיו והטרדות מרובות הרי גם חמש עשרה עד עשרים שנה הלואי ויספיקו לידע כולא תלמודא במדרגה של למיגרס עם כל דהו למסבר, ומה גם שלא כללתי בדברי אלה לימוד התוס' והרשב"א וכו' על הגמ', ולימוד הרא"ש והרמב"ם הטור והשו"ע עם נוס"כ – והרי כל עצם לימוד הש"ס הוא שיביא לידי מעשה.

השאלה השניה: הרי עיון הש"ס לפי זה יתאחר כ"כ הרבה שנים ומי יערב לנו שאדם שלא הורגל בעיון נכון בילדותו יוכל לדחות זאת לזמן מרובה ולא ישאר בגדר חמור נושא ספרים כהספדו של רב נחמן על אותו תלמיד בגמ' מגילה⁴. – והעיצים והפרחים של חכמי בבל היכן הם.

האמת שלא מן הכתב תוכל לעצות ממני תשובה נכונה – ואי"ה כשתהי' בא"י אשמח לדון ביחד ומיני ומינך תסתיים שמעתתא אי"ה. (וכתבתי כל הנ"ל לא להיות מונע בר מישרי לבב)

הנה אתה לא שאלת על לימוד הש"ס אלא על לימוד הרי"ף וממילא אין כאן מקום לשתי השאלות הנ"ל. ותקיש מהנאמר כיצד לסדר לימוד הרי"ף באופן היותר הגיוני ואמיתי, כי כל דרך אחרת לבסוף לא תצליח ויהיה בגדר קצרה וארוכה, ועל כגון דא נאמר עקשן יצלח.

ומי שאינו מוכן לקבל עליו עול תורה של חזרות מרובות, התורה והיראה והחסידות הצרופה, טרם שמענו משום חכם אמיתי – שיתרצו לבנות להם בית באיש כזה, ועל דבר זה נכרת ברית התורה, ועיין בס' ארחות צדיקים בשער התורה, ובדברי המהר"ל מפראג בהרבה מקומות – שפת אמת תכון לעד. ואשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו.

והנני לרשום כמה עצות.

א. ללמוד באימה וביראה – דהיינו להתבונן לפני הלימוד מה הוא הולך לעשות ולפני מי. ועיין בס' דרך ה' בחלק ד' שמדבר מענין מצות ת"ת. ובקנין מדרגת הטהרה בס' מסילת ישרים.

ב. ללמוד ע"מ לעשות. דהיינו כאילו השואל עומד לפניו, או הוא עצמו עתה נערך להלכה זו.

ג. לימוד בנעימה בקול רם – ואם אפשר בביה"כ וביהמ"ד.

ד. להרבות בעשיית סימנים, וזו אומנות שצריך רגילות וחכמה. ויפה דיבר בעל גבעת פנחס בספרו כתר תורה, ומהרי"א די מודינא כתב ע"ז קונטרס שלם לקוח מחכמי יון הקדמונים, ויש ע"ז הסכמת חכמי או"ה בדורינו (יש חכמה בגוים תאמין) וחז"ל הזהירו ע"ז הרבה.

ה. ללמוד רמב"ם בחזרה נכונה צמוד להל' הרי"ף.

ו. בס' כסף נבחר נכללו הרבה נושאים כלליים ותועלתו מרובה וכבר שבחוהו קמאי על כשרון עריכתו.

נחמד מאד מה שכתבת בענין המאור שבה מחזירן למוטב (אע"פ שאין זה כונת המאמר) אבל עצם הדבר שהרצון לקיים מתגבר והולך זה סימן מובהק שבלי ספק צריך להמשיך ולהתחזק בזה.

מה ששאלת בענין הבנת איסור הכנה ביו"ט, מתוך, הואיל, או"נ, מכשירין וכדומה – בינתיים נ"ל שצריך לנהוג כמש"כ לעיל בענין לימוד הגמ' ולא לעיין יותר מזה ובמחזור השני של כל הרי"ף – וזה לא יקח כ"כ הרבה זמן בעזושי"ת – לעיין יותר, ובמחזור השלישי עוד יותר [...] ובינתיים לסמוך על הפוסקים הנהוגים. כל זה איני אומר מסברא דנפשי, אלא כך ציוה הגר"א במפורש, כמש"כ בעל גבעת פנחס.

בענין תפילת הציבור – הרי אמרו ויפתוהו בפיהם וגו' ואעפ"כ
והוא רחום יכפר – על תפלת הציבור⁵. והיחיד מודקדקים אחריו
הרבה כמ"ש בזוה"ק. אלא שצריך לעשות כל טעדי שיהי'
מתוך כבוד ראש, ויכין לבו לפני התפילה הן על השבחים
והתחילות והן על התחנונים שבשמונה עשרה וכו'.

שאלת עבודה רגשית או התרכזות, תשובתה בעדה – המהלל
ומשבח למלך בשר ודם או מתחנן לפניו, אין לו ספיקות כאלה
– וממוצא דבר נלמד כיצד להתנהג בתפילותינו.

יראה לי שאם תתבונן היטב במה שכתבתי בענין לימוד הגמ'
תוכל לפתור הספיקות שהיו לך בענין הרי"ף – כמה לעיין וכו',
בצירוף העצות שכתבתי למעלה, שקרוב מאד שיגרמו לשינויים
ממשיים בהצלחת הלימוד.

החותם ברגשי כבוד והערצה

יעחק שלמה זילברמן

⁵ תענית ח' ע"א

לבחור שביקש הכוונה בשאלת דרך הלימוד

בס"ד כ' שבט תשנ"ד

לכבוד הבח' הי"ו שלו' רב

הנה ההתלבטויות בין בחורים בגילך בנושא היחס שבין לימוד העיון והבקיאות, הוא דבר שמחייב התייחסות מירבית באמת. וכל הכרעה בנושא זה הוא גורף, והשיקולים כבדי משקל, וכל החלטה שתיעשה לפי המורגל או ההזדמן בלי כובד ראש הנדרש לנושא מרכזי שכזה, לפשיעה תיחשב.

הנה יכולתי לשרטט כמה קוים כלליים גם בלי להכיר אותך אישית, אבל אני רוצה בזה בגלל גודל האחריות כנ"ל. לכן תיטיב לעשות אם תוכל למצוא איזה זמן להפגש פנים אל פנים – הטלפון שלי... ונקבע זמן (בשעות אחה"צ) ביום שנוח לך בעזהי"ת.

בענין החשש שכתבת – תיווכח שההפך הוא הנכון.

תסלח נא על איחור התשובה כי הייתי טרוד בכמה עניינים.

בכבוד רב

יצחק שלמה זילברמן

מכתב לבחור בענין הנ"ל

כבוד הבחור החשוב... הי"ו

איך למזג את הרצוי במצות ת"ת עם המצוי בסדרי הישיבות
כיום, דבר זה צריך תושי' ופקחות רב, ואיני מוצא דרך לעזור
לך במכתב – אנא תתאם עמי איזה יום (בין 6:30–5 אחה"צ)
שתוכל. הטלפון שלי...

בענין התפילין – עד שלא אגמור כל ההזמנות שעדיין לא
גמרתי איני מקבל חדשות.

בכבוד רב

יעחק שלמה זילברמן

לבחור שתינה במכתבו כי היר"ש שפיעמה בו בילדותו כבר איננה באותה מידה

בס"ד ט' אלול נ"ד

ל... היקר הי"ו שלום רב

מסתמא הסיבה שאתה לא מרגיש בימים אלה כבשנים שעברו
הוא כי גדלת בשנים ואינך נער. והגר"א כתב שהטעם שהשכינה
שורה על הכפרת בין הכרובים שהם פני נער – "כרביא" – מפני
שהנערים קשורים מאד בהשי"ת⁶, וכשמגדילים הקשר מתרופף
ונחלש.

ונ"ל ההסבר בזה ע"ד ששמעתי מאנשים שעוסקים עם בעלי
תשובה, שכשמדברים עם מבוגרים הם על כל דבר מלאים
ספקות, כגון שהעולם נברא מעצמו או שהצפרדע החליט
במרוצת הדורות ליהפך לאדם, ואין תקנה אלא להביא הילדים
שלהם והם משכנעים אבותיהם שזה מן הנמנע.

משל למה הדבר דומה, אם תקח אדם ותאמר לו על כבש שהוא
ארי⁷, יאמר שאינו כן. אח"כ תשלח אליו יום יום אנשים מכל
מיני עמים שב"א יאמר בבטחון גמור את הנ"ל יתחילו
להסתפק. משא"כ הקטן לא יתפתה בשו"א.

⁶ ביאורי אגדות בבא-קמא צ"ב ע"ב

כי השכל והחוש הטבעי עדיין לא נפגמו ע"י כל מיני תאוות ושאר סיבות שגורמים שהאדם לא סומך כ"כ על דברים אע"פ שנתבררו לו מעל לכל ספק (מה שבעלי המוסר קוראים אמונה חושית) ומה שְקָל לנערים קשה יותר לגדולים (כשהסביבה לא תורמת די להערת היראה מצד החברה).

וכמובן שזה צריך עבודה שכלית תמידית לעייר את העיוור שהמסילת ישרים אומר בשער יראת חטא, ששכינתו ית"ש נמצאת בכל מקום וכו' ודע מה למעלה ממך, וכל מעשיך וכו', וכל זה אצל הנער הוא טבע ממש.

כתבתי זה שלא תחשוב שהיראת-שמים שלך היא פחות משנה שעברה, אלא היציאה מנערו לבררות, כך היא אצל הכל.

עכ"פ מה שהי' כמעט טבעי בלי עמל בקטנות, דורש עמל ויגיעה בזמן הגדלות.

ולמעשה כמדומה לי שלקבלת עול מלכות שמים ויראה, אין כמו ספר חובת הלבבות.⁷

בכ"ר יצחק שלמה זילברמן

⁷ במענה לשאלה נוספת של הנ"ל – איזה ספר יליחב בו את היר"ש. [יש לציין כי אף ששיבח לימוד חוה"ל ושאר ספרי היראה הקדמונים, כידוע הדרך תדיר להיצמד ולבנות העבודה עפ"י הספר מסילת ישרים – שאינו ככל ספר מוסר הבא לעורר האדם, אלא ספר ההדרכה השלם לעבודת ה' החובק ומקיף כל עבודת האדם, ומתוך ידיעת התכלית מדריך שלב אחר שלב בקנייני המדרגות. (וכחוראתו של הגר"ח מואלוז'ין לתלמידו הגי"ר זונדל מסלאנט: "כל ספרי מוסר טוב ללמוד אך ספר מס"י הוא יהיה מנהלך")]

בענייני האהבה והיראה ובגדרי העבודה לשמה⁸

מכתב לאחד מנכדיו

בס"ד יום ג' ר"ח כסליו נ"ז

ל... אחובי דיתב בתוונא דליבאי

הנה מש"כ במסילת ישרים מהדורא קמא עיקר העבודה הוא כונת הלב, כמ"ש שכל טוב לכל עושיהן לעושים לשמה ולא לעושיין שלא לשמה וכל העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא (ברכות יז), וכן כתב בשער הטהרה⁹ סוף פרק ט"ז הלב הוא המלך וכו' ואם הוא אינו מביא עצמו אל עבודתו ית' אין עבודת שאר האיברים כלום.

ענין שלמות הלב מתחלק לשני חלקים. הא' שלא יהיה לשם פניה אחרת, והב' שלא יהי' מיצות אנשים מלומדה.

⁸ כאשר יצא לאור מסילת-ישרים מהדורא קמא (מס"י – סדר וויכוח) וכתב שם בהקדמה בעניין היחס של המעשים והכוונה, ושל עשיה לשמה (ששייך למדת הטהרה), דברים שלא נמצאו במהדורה השניה, והחמיר בחובת הכוונה. ופירש מאמרם ז"ל "אל תסתכל בקנקן וכו'" שהמעשה הוא הקנקן והכוונה היא היין שבו. וכמו"כ יחס העיון שמצריך לחלק זה הינו לפחות כחלק העיון של הגדרים המעשיים. ונשאל מוריני: א. מהו ה"לשמה" ו"כוונת הלב" המדובר במס"י שהמשילוחו ליי. ב. האם דברי המס"י המחמיר כ"כ בטוהר הכוונה תואמים את דברי הנפש החיים, בפרקים שבסוף שער ג' (ובפרט בפרק ה') שהמעשה הוא העיקר, וטהרת המחשבה אינה מצטרפת למעשה ולמצווה ולא לעיכובא, שבהשקפה ראשונה רוח הדברים בבי' הספרים אינם תואמים. וע"ז השיב מוריני במכתב זה.

⁹ במסילת ישרים הרגיל.

והנה כתב בספר ההגיון, שהסיבה התכליתית שבעבורה המעשה נעשה – הוא המגדיר את מהות המעשה.

וא"כ שני בני-אדם שעושים מעשה שזה – לדוגמא: שמדקדק בבדיקת חמץ כהלכתו וטורח טרחא גדולה כדי לעשות נחת רוח ליוצרו, וחבירו עושה כמוהו רק להרויח כבוד ובלי זה לא היה בודק כלל – פשיטא שהא' חסיד והב' רשע, וכפי שיעור תעריבת הסיגים כך נחלש ערך המעשה.

והחלק השני שבשלמות הלב, הוא שלא יהי' מצות אנשים מלומדה – הנה אם אין לו שום רצון לעבודה, מפני שלא התבונן מה הוא הולך לעשות ולפני מי, ועושה רק מפני יראת העונש, ע"ז אמרו בסוף גמ' מגילה דלא ליעבד מיראה למ"ד שאין מתרגמין ברכות וקללות. ועי' כ"ז באריכות בהקדמת הזהר בפקודא א' ובביאור הגר"א שם – שאינו כלום, ובזה הארץ תוהו ובהו, כל הבשר חציר כו'. (הגמ' בנזיר כ"ג שהאוכל פסח לשם אכילה גסה מצוה מיהת קעביד לדעת ר"י, לכאורה סותר לכל הנ"ל ויש ליישב¹⁰) וצוואת דוד לשלמה בנו

¹⁰ מבאר זאת בהמשך הדברים

בדברי הימים¹¹ – כי כל לבבות דורש ה' וכל יצר מחשבות מבין אם הלב שלם והנפש חפיצה – מוכח ככל הנ"ל.¹²

אכן יש עוד פי' לענין לשמה, והוא מש"כ הזהר ובאדרת אליהו פ' דברים פ' י"ב שמ"ש בפסחים נ' לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות שלא לשמה שמתוך כך יבוא לשמה – שהכוונה לאהבה ויראה. וא"כ הנושא הוא לא בסיבה התכליתית, אלא באיכות קיום התורה והמצוות, כדוגמת אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת כו' להשיג האהבה והיראה הדרושה.¹³

ויש לשאול הרי פירוש לשמה הוא תמיד סיבה תכליתית, ובשער החסידות במסל"י מחלק להדיא ביניהם שאהבה ויראה הם באיכות העשייה, והכוונה התכליתית הוא לעשות נחת רוח ליוצרו, וא"כ למה המושגים חופפים.¹⁴

¹¹ דברי הימים ב, כ"ח.

¹² כוונתו לבאר, שהחלק השני שבשלמות הלב – שלא יהיה כמצוות אנשים מלומדה, כולל בתוכו את רצון הלב והנפש החפיצה. כלומר, שגם אם אמנם אין לו פניות אחרות, אך כל עוד אין לו את הרצון והחשק לעבודה ואין עבודתו נעשית מתוך נפש חפיצה, הרי עבודתו היא בגדר "מצוות אנשים מלומדה". שכן חסר הוא את היחפץ, את היצוץ, את פניית הלב, שאלו הם היפך המלומדה. וכאן חידש ומוכיח שגם העושה מיראה, אולם אם אין לו יחפץ, הרי זה כימלומדה, שאי"ז כלום בהגדרת "עבודת ה'". (וראה עוד להלן הערה 21)

¹³ כאן הביא פירוש נוסף ל"לשמה", מלבד נפש חפיצה, גם אהבה ויראה. ובא לבאר שאין הכוונה לדחילו ורחימו שהוא המתלווה באופן העשייה, אלא כוונה תכליתית להגיע ליראה עילאה [ולאהבה].

¹⁴ כוונתו להקשות על מה שפירשו הגר"א באדרת אליהו הנ"ל והרמב"ם (פ"י מהלכות תשובה ה"ה) ועוד, שכל העוסק בה לא ליראה ולא לקבל שכר אלא מפני אהבת אדון כל הארץ שציווה בה, ה"ז עוסק בה לשמה. ועי' מקשה שלכא"ו האהבה והיראה הם איכות וצורה ולא תכלית הדבר.

אמנם בזהר שהזכרתי למעלה פקודא א' בהקדמת הזהר מבואר שיראת הרוממות היא הסיבה התכליתית, כמו שכתב הרמב"ם בפ"י מהלכות תשובה וכמאמר אנטיגנוס באבות¹⁵ אל תהיו כעבדים כו' ויהא מורא שמים עליכם, וא"כ מהו שלא לשמה בפסחים – הרי לשם פניה ארעית כבר ראינו שהוא אסור, כמו שהסכימו בזה הראשונים התוס' והר"ן בפסחים ובנזיר ובסוטה שם (אלא שרש"י ותוס' בברכות י"ז התירו – אבל הגר"א והמסל"י מן האוסרים) א"כ איך יפרש הגר"א לעולם יעסוק אדם כו' מהו המניע של האיש הזה.

ואפשר לומר שכוונתו לקבל הגמול מאת הקב"ה בעוה"ז או בעוה"ב¹⁶, וזה לא כמ"ש למעלה שהעושה מיראת העונש בלבד הוא גורם חורבן העולם כנ"ל בפקודא א' כמ"ש הגר"א שם, כי אפשר לחלק בין יראת העונש לאהבת השכר, שהעושה מפחד העונשין הוא אנוס ואין זה עבודה כלל, אבל החפץ בשכר זה דומה לנותן דינר ע"מ שיחיה בני או אחי' בן עוה"ב שהוא צדיק גמור בפ"ק דפסחים, כי הרי אינו מתחרט אם בנו לא יחיה כמ"ש בהל' נדרים¹⁷ שבדי להתיר הנדר צריך תנאי כפול עי"ש ברמ"א ובביאור הגר"א, וא"כ העל-מנת הוא סיבה מעוררת

¹⁵ פרק א' משנה ג'.

¹⁶ ר"ל, שהלא-לשמה "המותר" לדעת הגר"א והמסילת ישרים, הוא לקבלת שכר מאת ה' בעוה"ז ובעוה"ב.

¹⁷ ס"י ר"כ סעיף ט"ו. ובבבבגר"א ס"ק כ.

ולא תכליתית, ובוזה אפשר ליישב הגמ' בנזיר – לשם אכילה גסה.

בענין תורה לשמה¹⁸ – כתב הגר"א בהרבה מקומות בביאור הזוהר והתיקונים – שפי' ע"מ לעשות. ובסוף היכל ג' דפקודי כ' מאן דידע גנזי דמרי' ליחדא ליה – זהו ללמוד ע"מ לעשות וזהו המעשה שאמרו כל שמעשיו מרובים מחכמתו וע"ז אמרו לא הלימוד עיקר אלא המעשה עיי"ש.

¹⁹ והנה "לשמה" כל לשם הדבר ר"ל לשם התכלית של הדבר. וא"כ תורה פי' הוראה איך להתנהג, כמו תורת העולה, תורת היולדת, ולפי"ז יקשה מדוע תורה ומצוות בדחילא ורחימו נקרא לשמה כנ"ל באד"א, הרי תכלית הלימוד הוא לידע איך לעבוד את השי"ת והרי דחילא ורחימו הם הסיבה למה רוצה לעבוד את ה' אלא שא"א להגיע לאהבה ויראה פנימית בלי להכנס לפני ולפנים בידיעת חדרי גדולתו ית', אבל סו"ס הוא אמצעי לאהבה ויראה עילאה ומה שלומד בדחילו ורחימו הוא צורה ואיכות בלימוד.

¹⁸ עתה בא לבאר שבתורה לשמה" מתווספת עוד כוונה – ללמוד ע"מ לעשות. וביאור כוונת הגר"א מבואר בדבריו בהקדמה לת"ז ב' ע"ב ד"ה "דעסקין באורייתא לשמה".

¹⁹ מעתה חוזר ומבאר שגם בתורה לשמה, לפי הפירוש בדחילו ורחימו, נצטרך לפרשו לא רק על הצורה, כי-אם להשיג אהבה ויראה עילאה.

והנה בענין היחס שבין תורה ויר"ש הרי סוגיא זו בפ' במה מדליקין²⁰ שקורא ליראה מפתחות החיצונות ואח"כ אמרו שהיראה חצר פנימית – ומ"ש בר אורין וחד אמר דחיל חטאין – ובקידושין מ' אם מעשה גדול או תלמוד גדול – ע"ב מהו המעשה שהתכוונו, ועי' במש"כ לעיל מהגר"א סוף היכל ג' בפקודי.

מה שהבאת מנפש החיים, שם עיקר ההדגשה – שזלזול בגדרי המצוות המעשיות אש הוא עד אבדון תאכל, כמ"ש שם. ומה שמדבר, בין היחס למצות שבלב כגון אהו"י וטהרת הלב – למצות מעשיות.²¹

²⁰ שבת ל"א ע"א-ע"ב.

²¹ כאן כתב ליישב שאין כוונת נפש החיים להקל בזה, אלא שלא יהיה על חשבון גדרי המצוות המעשיות, וכפי שנפרץ בימיו, ר"ל. (דהיינו מחמת ששמים כ"כ עניינם על הדבקות וכו' למחר יזלזלו בחובת המצוות, אופניהם פרטיהם וזמניהם, ויטעו לסבור שכיוון שנצרכים להכנה ודבקות גדולה הרי שבלא זה אין לקיימם חלילה. ע"ש דבריו). ובדברי הרמח"ל שעיקר העבודה היא כוונת הלב, וכן דבריו במס"י ביאור מדת הטהרה שכתב: "ואם הוא [הלב] אינו מביא עצמו אל עבודתו ית' אין עבודת שאר האיברים כלום" הרחיב עוד לבאר בשיעורו החשוב "מיהו עבד ה'". ומתורף דבריו, שעבד אמיתי הוא מי שחפץ במגמת אדונו! וכפי שנתבאר לעיל – לא רק שאינו מערב בפעולות שציווהו שום מטרות אחרות (שזהו החלק הראשון של טהרת הלב – הסרת הסיגים, כמובאר במדת הטהרה) אלא כגודל החפץ ועוצמת הרצון שבלבו של העבד כך עבודתו יותר שלימה. ואם אין בלבו חפץ כלל, אף שמבצע חובתו כראוי ופועל את אשר נצטווה, אינו בגדר עבד אמיתי. ועי"כ כתב שאם הלב אינו מביאו אל עבודתו ית' אין עבודת שאר האיברים כלום. לא כתב אין שאר המצוות כלום אלא אין עבודת שאר האיברים כלום. קיום המצוות בוודאי יש כאן אך עבודה אין כאן.

בעניין המדרגות שבקנייני הזהירות

במענה לשאלה במסילת ישרים

בס"ד ... שלום רב.

הנה בענין ג' מדרגות שבקנייני הזהירות נראה לי שאפשר
ללמוד מסוף פ"ח במסל"י שהענין הוא שג' סוגים בבנ"א

(א) מי שמעשיו ע"פ חכמה ולא ע"פ מדות.

(ב) מי שמעשיו ע"פ מדות.

(ג) מי שמעשיו ע"פ צרכי והנאות גופו.

וזה נבחן מה עיקר עשייתו של אדם בעולם.

הסוג הראשון נקרא מי שעוסק בתורה ומצוות לשמן.

הסוג השני מי שכל השתדלותו ענין השררה וההתפארות ונוח
לו לבטל הנאות גופו עבור זאת (ועוסק בתו"מ שלא לשמן).

והשלישי, שכל מגמתו ענין המנוחה והטיולים ולהרחיב דירתו
ומותר על הכבוד במקום שאין מקום לשניהם, וכ"ש שאינו רודף
אחר תורה ומצוות אפי' שלא לשמן.

יוצא מהנ"ל שהמדריגה הא' אינה דוקא רוב החכמה וההשגה אלא זכות הנפש שאין מדותיו מכריעין את שכלו אלא כולו מודרך ומונהג ע"פ שכלו – וזה שלמות הדעת.

והכת השניה, אפי' אם הוא בעל כשרון גדול, כיון שאין יכול להשליט את שכלו אלא מדותיו מנהיגים אותו (אע"פ שהוא יודע שענין הכבוד והשררה הוא דבר מדומה ורבו המלעיגים על המעריצים וכו') ואעפ"כ מקריב כל כוחו וזמנו למען זאת, זהו דעת בלתי שלמה בלי ספק.

והשלישית – אין המדות חזקות אצלו נגד צרכי הגוף משמע שהוא חמרי לגמרי ולא יועיל לשכנע אותו לעשות המצות עבור הכבוד בעוה"ב כיון שגם בעוה"ז דחי הא מקמי הא. ואין תימה איך ממריץ את המדריגה השניה בענין דבר שאינו הגון²² – כיון שאין אפשרות אחרת כמובן שהרי גם בעניני עוה"ז הוא לא הגיוני ומעדיף את הערב מצד המדות על המועיל.

וחנה לפי"ז הכונה במה שאמר "שאין ראוי שיחמד מהם אלא השלמות ואין רע גדול מחסרון השלמות" אצל בעלי המדרגה הראשונה, ר"ל שאלה אפשר להם ללמד את שכלם ודעתם שכן הוא, לא שיש להם זאת בטבע בלי יגיעה.

²² כלומר, אין תימה בכך שהמסילות ישרים ממריץ לזחירות ע"י המדריגה השניה שהיא ענין שאינו הגון

וענין "החובה" שהזכיר בפ"ח הנה זה אינו צריך השגות גדולות והוא דבר מובן ומוסכם לכל גם ענין "ערך המעשים וחשיבותם" אין הכוונה דוקא ע"פ ההבנה הפנימית, כי גם זה מובן לכל שקרבת אלו-הים הוא דבר הגדול ביותר.

(והנה בודאי אין גבול מדויק בין שלשתם שהרי אין לך אדם שאין בו המעלות והחסרונות הנ"ל אלא הכוונה מה עיקר מהותו ונטייתו והשתדלותו)

אשמח לשמוע אם זה נראה נכון בעיניך.

בהוקרה

יעחק שלמה זילברמן

עומק הערת שלימי הדעת

תשובה בעניין הסתירה בין המובא בדרך עץ חיים לבין הזהירות במסילת ישרים
וכן בדבר עוצם השיבותו של הספר מסילת ישרים. מכתב שני להנ"ל.

בס"ד עש"ק פ' מסעי כ"ט תמוז

ל... הי"ו שלו' רב

הנה אפי' אם נניח שמה שכתבתי בקודמת²³ הוא נכון אבל עכ"פ
צריך עוד תוספת²⁴, מה שקשה להניח שכל זכי הלב הם שלימי
הדעת מצד המובן הפשוט של המלה²⁵ וגם מצד העניין²⁶ שהרי
אנו רואים הרבה בנ"א שאין מבינים ומסוגלים להבין מושגים
כאלה.

מה ששאלת מהמשמעות בס' דרך עץ חיים – נראה ששם באמת
כולל יחד המדובר בפרק כלל חובת האדם בעולמו עם ענין
הזהירות בשני חלקיו. ואין זה תימה כי זה כתב בתחילת שנות

²³ שהאנשים שהם זכי הנפש שמודרכים ע"י שכלם – הם שלמי הדעת המדובר.

²⁴ שאלת השואל היתה שב"דרך עץ חיים" מובא כי ההתבוננות היא, מה אני? ומה מבקש ממני מלך מ"ה
הקב"ה ומה עשו אבות העולם שכה בחר בהם הקב"ה? וכו', ולכאורה אינו תואם את הגדרת הרב זצ"ל
במכתבו הקודם על שלמי הדעת. וע"כ משיב שאף אם נניח שההגדרה שם נכונה וודאי שצריך תוספת
התבוננות באופן תדיר וחזק כמובא שם, ואז התכונה של שלמי הדעת שלו תשיג את יעדה.

²⁵ שגם אנשים שאמנם שכליים בעיקרון, אינם שלמים בדעתם לחתור אך ורק לדבר הנכון.

²⁶ ק"ו מצד "הרוחני" להיות אך חותרים למה שהשכל מכוון, ולא ינוחו ולא ישקטו מדאגה פן יחסר מהם.

ת"צ וספר מסילת ישרים נתחבר בשנת הת"ק וזה דבר הלמוד מענינו שלא נחית שם לפרט כ"כ.

ואי קשיא הא קשיא שצריך הרבה מחשבה להבין מדוע בפ"א הנ"ל²⁷ החובה וענין מציאות האדם בעולם מוגדר מצד תיקון והשלמות עצמו ותיקון העולם (وهוא דומה לתכלית אדם הראשון לעבדה ולשמרה)²⁸ ובפרק קנין הזהירות מצד השלימות שהוא כענין שנאמר שם בפ"א אחת שאלתי וגו'²⁹, וגם למה מודגש כ"כ הצד השלילי שאין רע גדול מחסרון השלימות וענין יראת חטא ו"נכוחה מחופתו של חברו", ואח"כ בכוונת החסידות המגמה לעילויים של ישראל שזהו כבודו של השי"ת כענין "תביאמו ותטעמו... מכון לשבתך... ה' ימלוך" שזהו תכלית הכל

גם נ"ל לקשר זה עם הנאמר בדרך ה' שענין ההשכלה והמדות טובות הם ענין השלימות ולא אומר שענין התורה ומצוותיה³⁰ כמו שמבינים פשוט.

²⁷ פרק א' במס"י – ביאור כלל חובת האדם בעולמו, ששם מעמיד את כלל תכלית האדם, ולכן יכול להקשות גם מחסידות

²⁸ כלומר שזו חובתו.

²⁹ כלומר שזה שלמותו ותשוקתו לטובתו.

³⁰ דהיי' החובות כמו שמובאים בתורה.

כלל'א דמילתא³¹, שבפרק א' מגדיר הצורה של התכלית, ובענין החסידות הטעם למה יש לחפוז בתכלית הזו, והוא מצד כבוד השי"ת.³²

דהיינו, הצורה היא בניית היכל למלך. והרצון, מצד כבוד המלך וענין השלימות. שאם פועל לפי הצורה הנ"ל בכוונה הנ"ל, יהי' נהנה ודבק בתוצאה, שהיא שהמלך ישכון בהיכלו ויתן מקום להדבק בשלימותו.

וענין שהזכרתי מס' דרך ה' הוא הצורה הכללית בענין עץ החיים ועץ הדעת, שזה אחר בחירת ישראל לבש צורה של תורה ומצות³³ ע"ד הפסוק של סיום שירת הים הנ"ל.

הנה מה שמתבוננים יותר בנושאים מתחילים להרגיש עד היכן מגיע הדיוק העצום של הספר מסילת ישרים ואיך שחובק את דרכי התורה בשרשם ובהבנה עמוקה שכל מה שנזכר להבין הוא אך אפס קצהו.

מה שכתבתי לעיל הוא רק מה שעלה בתחילת העיון והוא שטחי מאד וגם איני יודע אם הוא נכון, כתבתי זה רק שכדאי

³¹ מכאן מתרץ את השאלה.

³² וכן מצד השלמות, כפי שיבאר.

³³ שהתורה והמצוות בכללותם הם אינם רק חוקי רצון לקיימם, אלא הם ענין עץ החיים, היינו הדבקות באווקים חיים והמלכתו בעולם ע"י שלמותם של ישראל.

להשים לב להערות הנ"ל ופתרון הדברים יעזור הרבה שיביאו לידי מעשה – אפי' פתרון חלקי וארעי.

(והכוונה בחלקי הזהירות הוא כמו שאמרתי אז – שהבירור של מהו הדרך האמיתי לפי חוק התורה שצריך לילך בו הוא מתייחס לכל פרט ופרט ולא כמו בדע"ח הנ"ל³⁴ וזה ברור)

בברכה והוקרה

יעחק שלמה זילברמן

³⁴ שמתייחס יותר להערות הנ"ל ולא לבירור החוקים.

מהי הסיבה לרפיון העלול להמצא ח"ו בקיום דינים והוראות שונות מדברי חז"ל

מכתב חיווק להגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א
על ספרו בענין ההלכה הרופפת של תעניות בעת עצירת גשמים

בס"ד י"ב כסליו תשכ"ח

כבוד הרה"ג מו"ה שריה דבליצקי שליט"א

הנני מאשר בתודה קבלת ספריו החשובים.

באשר לספר פלגי מים באמת למיעוזה רבה עשה לחזק דבר
שהרפיון בו נובע ממיעוט האמונה בהשגחה בעו"ה ויתכן שזה
עיקר הסיבה ולא כ"כ מה שלא הורגשו.

ולחשריש יסודות אלו הוא ממש מקומם³⁵ עיקרי הדת וברוך
אשר יקים וגו'.

ויותר טוב היה לזרז הבתי דינים ע"ז, ולא ללמד זכות כי סוף
סוף בידם לתקן הדבר (הלואי ולא יהא צורך בזה לעולם).

³⁵ דהיי הקמת עיקרי הדת

ותוכחת מגולה מועילה הרבה. גם בעל פרי האדמה לא לימד זכות אלא שתק.

וגם נראה שסיבת הרפיון הוא מיעוט הבנה ואמונה בדברי חכמים בעו"ה שחושבים שיום תפילה וח"י מטבעות לצדקה ג"כ כוחו יפה, ולא יבינו שדברי חכמים לא נאמרו באומדנא וסברא בעלמא³⁶ כאחד מחכמי זמננו. והסגולה לזה הוא עסק תורת הנסתר לראות על מה אדני חז"ל הטבעו (כמו שדרך המהר"ל להתריע ע"ז תמיד).

ויישר חיליה שזכה קצת להרים קרן לימוד תורת הנסתר שלא יהא לכה"פ מן המתמיהים מי שעוסק בזאת

כי סוף סוף אין לו להקב"ה בעולמו אלא שיכירו בניו את גדולתו ובמסתרי רזא יתעלסו והוא קירוב הגאולה.

אלא שאני מתפלא קצת על מעב"ת שנמשך כ"כ אחר חכמי הספרדים (וכמו שעשה הגאון לשם שבו ואחלמה) ובפרט בס' זה (מחשבת בצלאל) ממשכן את עצמו לישב דברי הרש"ש (הנה תמיהת הסולם אינה רחוקה כ"כ וכו', בנדמ"ח בעמ' קעה ד"ה זעתה)

³⁶ ר"ל שדברי חז"ל הק' שנאמרו בשגב השגתם ורוח קדשם, אינם אך מצד הסברא, שהיא אינה סוף הענין, אלא יש בכל דבריהם והוראותיהם שבש"ס רובד אחר רובד ועומק לפנים מעומק, חובקים צפונות ומסתרי אלוקינו ומושרשים בשורשי הנחתו העליונה.

בפירוש אמר הרמ"ח לועאטו שידיעת הפרטים איננה עיקר כ"כ
ויותר טוב לטרוח בהבנת השרשים מלטרוח בפירוש הפרטים.³⁷

ואי"ה פא"פ אשמע פעם מה דעתו בזאת.

בכבוד רב ובהערצה

י"ש זילברמן

³⁷ ואכן דרך הרמח"ל שהנחיל בספריו, להעמיד הכללים ולהגדירם ברורים ומאירים ומתוך הכללים מתבארים הפרטים הרבים. וכמש"כ בספרו "חוקר ומקובל" (שערי רמח"ל עמ' סד, אודות חיבורו עשרה פרקים) וז"ל: "אלמלי הייתי רוצה לקחת כל מה שביאר הרב הקדוש האר"י זלה"ה, הייתי מאריך הרבה, ולא הייתי מעמידך על ידיעה ברורה, כי היתה רבה עליך המשא, ולא היית רואה סוף לדברים. אבל זה פשוט, שיש לכל חכמה שורש וענפים, ואני השורש לקחתי והענפים הנחתי".

וכן מדרוך בספרו "ידעת תבונות" (עמ' ע"ד): "איך פרטים שאין עליהם כללים, ומה שהפרטים מיגיעים הדעת לקבצם, הכללים הם נוחים אליו לקבל אותם. על כן אחר כללים צריך לרדוף, ולא אחר פרטים".
 וכן כתב בהקדמתו ל"דרך הי": "ואמנם צריך שתבונן, שהנה מספר הפרטים עצום מאד מהכיל אותם שכל האדם, ואי"א לו לדעת כולם. אולם מה שראוי לו שישתדל עליו, הוא ידיעת כללים. כי כל כלל בטבעו כולל פרטים הרבה, וכשישיג כלל אחד נמצא משיג מאליו מספר רב מן הפרטים. ואע"פ שלא הבחין בס עדיין, ולא הכיר היותם פרטי הכלל ההוא, כי הנה כשיבוא כל אחד מהם לידו, לא יניח מלהכיר אותו, כיון שכבר ידוע אצלו הענין הכללי, אשר אי אפשר להם היות בלתו. וכן אמרו חכמינו ז"ל 'לעולם הוי כונס דברי תורה כללים ומוציאם פרטים'".

וכמו"כ במכתבו לרבו מהר"י באסאן (הובא במבוא לספר הכללים עמ' רל"ט): "ואני לא רשמתי הקושיות והתירושים, אלא הנחתי ההקדמות אשר תפולנה על ידיהן הקושיות ממילא".

עוצם מחויבותנו לקיים כל המצוות וכל דיני הש"ס

ולעולם לא תצא תקלה מקיום דבר מן התורה
דברים שהכתיב לתלמיד במענה לשאלתו

**"לעברך בברית ה' אלוקיך ובאלתו אשר ה' אלוקיך כורת עמך
היום".³⁸**

נשבענו בהר סיני. ובערבות מואב. לקיים את התורה שבכתב.
ותורה שבעל-פה. ומה שכתוב בנביאים.

ונתפרש הדבר ע"י לשכת הגזית. וכל לשכת הגזית הוכלל
בבית התלמודי.³⁹

וכל ספק שייוולד יוכרע עפ"י חכמי ישראל כפי משא ומתן
הפלפולי המקובל בידנו עד היום הזה.

ואמונתנו, שקיום התורה⁴⁰ – לא יכול להיות שיביא לתקלה
לא ארצית ולא אלוקית. ודבר זה לא ערער ע"ז אדם מעולם
מיום שניתנה תורה עד היום הזה.

³⁸ דברים כ"ט, י"א.

³⁹ כלוי כל מה שהכניסו רבינא ורב אשי בתלמוד, הרי זה עבורנו פירוש לשכת הגזית.

⁴⁰ ר"ל, קיום כל מצוות התורה, כל דיני הש"ס וכל הוראות חז"ל, גם אם מטעמים שונים התעמעם קיומם
במשך הדורות. (וכפי שתבע ודרש רבינו הגר"א להחזיר עטרה ליושנה בקיום כל המצוות כצורתן ולא לזוץ מכל
הוראות והכוונות חז"ל)

לבחור החפץ לקיים מצוות התפילין כל היום ולומר במקום שלא רגילים בכך

ענין התפילין הוא שאלה המורה.

ואם תלך של-יד קטן מאד מסתמא לא יורגש כ"ב (והר"י לא יקפיד).

את הרצועה תוכל לכורך כריכה אחת על הזרוע (בתנאי שתהי' ארוכה כדין).

ושל-ראש, השי"ת יעזור שתוכל להניח בבוא הזמן, כי בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו והבא לטהר מסייעין אותו.

בכ"ד

יצחק שלמה זילברמן

בענין התכלת

בס"ד כ"ג חשון נ"ו

לכבוד הרב... הי"ו

אין המכתב שלך אצלי כעת ואכתוב מה שנשאר בזכרוני.

א. מש"כ שקלא אילן פוסל בלבן – הנה בזמן הפולמוס אודות התכלת של הרדז'ינר נתחבר ספר אחד עם הטענה שלך – ולא התייחסו לזה, כי במקום ספק מצות תכלת לא שייך טענה זו.

ב. בענין הכרעת הגר"א בענין שיטות תוס' רמב"ם ראב"ד – אמת שבשו"ע משמע לכאן שמכריע כתוס', אבל לפי ההגהה שבספרי מוכח כהראב"ד – בשני מקומות שמגיה. ובפרט בספר יהל אור על הזהר פ' פנחס דף רכ"ח ע"ב כ' פעמיים שכן עיקר כהראב"ד, ושיטת הרמב"ם כ' להדיא בזהר ברע"מ פ' שלח קע"ה ע"א ולכן כ"כ בביאורו לספרא דצניעותא דף ל"ו ע"א בדעה זו ואין לזה משמעות לדינא.

ולעצם העניין.

אני עיינתי בענין התכלת יותר משנה. וקראתי מה שנכתב בזה בלה"ק, ומה שכתבו חכמי או"ה בלשונם, ופני שי' דברו עם פרופ' זיידרמן ופרופ' קורן ופליקס ועוד.

גם דברתי עם הרב טבגר הי"ו באריכות.

ואני משוכנע בזה בוודאות גמורה שהדבר יצא מגדר ספק, ואין לדיין אלא מה שענינו רואות.

והלואי ואחרים ג"כ היו משקיעים בזה עיון כל הצורך – אין לי ספק שיגיעו למסקנה זו – והשאננות בזה אינו מובן לי.

ומצות ציצית שקולה וכו', והמקיימה כהלכתה ומזכה אחרים, זכות הרבים תלוי בו ואין קץ לשכרו.

בכבוד רב

יעחק שלמה זילברמן

בענין מעשר שני בירושלים המקודשת בתוך החומות ובענין קשירת התכלת

לכב' הרב... שליט"א

בענין הפרשת מע"ש – החנויות מעשרים מחוץ לחומה⁴¹, והיחיד – פירות רגילים קל לנגוע בכל פרי, אלא בקטניות כגון פיצוחים – די לטמא עשירית, ואין בזה מן הטמא על הטחור, שהטעם הוא משום מן המוקף ובדמאי א"צ. רק הסוחט פרי כגון מיץ תפוזים אין תקנה אלא להוציא מחוץ לחומה, שזיעה אינו מקבל טומאה.

בענין תכלת – הנה הגר"א בביאור הזהר ביהל אור פ' פנחס דף כ"ו ע"א הכריע להדיא כהראב"ד, וכך אנו עושים למעשה. הראי' שכתבת מרש"י מנחות נראה שהיא ראי' מוכרחת.

בברכת כוח"ט

יצחק שלמה זילברמן

⁴¹ כך היה הנהוג באותה עת. כיום מטמאים את הפירות בתוך החומות.

בדעת הרמב"ם אי תפילה בציבור נקראת חזרה ובענין יחיד בתפילת הוותיקין

מכתב שנכתב בצעירותו לידיד נפשו הנאון רבי שמואל דביר זצ"ל

לכבוד ידי"נ כ' הרה"ג ר"ש שליט"א

בענין דעת הרמב"ם שתפילת הציבור נקרא החזרה, יתכן שאין זה כונת הרמב"ם.

(א) שהרי ידוע שהרמב"ם ביטל את החזרה מפני שלא היו מכוונים לש"ץ כדאיתא בתשובות והדבר רחוק שיבטל מעלת ענין ציבור לגמרי.

(ב) לשון הגמרא אסור לאדם שיקדים תפילתו לתפילת הציבור על כרחק קאי על תפילת לחש.

(ג) למה אמרו להשכים ולהעריב לבתי כנסיות אם בערבית הוי רק רבים העושים מצוה, וידוע שהגאונים התירו להקדים את הזמן⁴², וגם ברמב"ם שם אין שום משמעות שערבית הוא חובה פחותה לגבי ציבור שהרי מנה הכל ביחד ומשמע ששכן רע ושאר המעלות קאי גם אערבית.

⁴² משום תפילת ערבית בצבור.

ד) לא משתמיט בשום מקום שמי שהתפלל ביחיד ילך אח"כ לשמוע החזרה וגם אינו נהוג, ונ"ל שבכגון דא יש לנהוג כענין הירושלמי במעשר שני שכל דבר המסופק לבית דין חזי כיצד הציבור נוהגין ונהוג כמותן⁴³.

ולענין ותיקין ביחיד נ"ל שיש לעשות כמ"ש במעשה רב⁴⁴, כי המשנה של ירד לטבול יכולה להתפרש יפה גם אם נאמר שקורא במים רק ק"ש עצמה בלי ברכותיה וכן המשמעות היותר פשוט, רק הלשון כותיקין יתפרש שבדבר זה נוהג כותיקין, ואין בזה דוחק. (וכן מהמשך הפרק ברמב"ם שם בהל' ק"ש משמע קצת כן). ואח"כ יקרא ויתפלל בעיבור עם ברכותיה כמו עוסקין במלאכתן וקורין וכו'. וכן נמצא בירושלמי שהיה ציבור באיזה עיר שקראו ק"ש ביחיד ואח"כ נתקבצו לקרוא בברכותיה בעבור ולהתפלל⁴⁵.

אלא שדברי הגר"א בשו"ע שהקורא בלי ברכותיה מפסיד מעלת סמיכות גאולה לתפילה⁴⁶ צריך עיון. ורצוי מאד לברר נימוק

⁴³ ירושלמי מע"ש פרק ה הלכה ב'.

⁴⁴ נראה שהשאלה היתה האם יש לילך אחר מ"ש במעשה רב (סי' כ"ה): "להתפלל שחרית כותיקין, ובלבד עם מנין עשרה דוקא", או אחר האמור בביאור הגר"א סי' ע"ד ס"ב שמפרש מתני' "מי שירד לטבול וכו' יתכסה במים ויקרא" – שגם מתפלל שם, דטעמא דוותיקין הוא כדי שיסמוך. וא"כ אפי' ביחיד.

⁴⁵ ירושלמי ברכות פרק א' הלכה ה'.

⁴⁶ עיין ביאור הגר"א או"ח סי' מ"ו ס"ט ד"ה "ויוצא בזה" (גבי ק"ש שאחר ברכות השחר) שכתב: "ול"נ שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות וגם מחמת זה לא יסמוך גאולה לתפלה".

הגר"א בזה⁴⁷. כי באם לא נחוש לחסרון זה של הפסד סמיכות גאולה לתפילה נ"ל שזה דרך ישרה מאד כי ענין תפילה מיד אחר הנץ לא מצאנו שידחה מעלת תפילת עיבור.

זולת הגמ' בתענית⁴⁸ של ויפתוהו בפיהם ואעפ"כ והוא רחום עוד נמצא במדרש איכה שהמתפלל ביחיד מפרטים מעשיו.

⁴⁷ חנה דברי הגר"א בביאורו נתבארו יפה מכבר ע"י מוריני ראש הישיבה שליט"א, שכוונת הגר"א היא אך כאשר לק"ש שלאח"כ אין דין ק"ש, דהיינו שקורא אחר זמנה, ע"ז אמר הגר"א שביטל סמיכת גאולה לתפילה. כיוון דהק"ש היא חלק מהותי בסמיכת גאולה לתפילה. אלא שהגר"א בא להרחיק בק"ש דקרבות שקודם התפילה, שלא יבואו לסמוך ע"ז ולקרוא אח"כ אחר הזמן ואז מפסידים. ומה שקורא פעמיים ק"ש ושניהם יש להם דין ק"ש מצינו כגון זה בתקיעות דמיושב ומעומד ובמרור למי שאין לו שאר ירקות ועוד.

⁴⁸ ח' ע"א

בענין ט"ק – מין הבגד ושיעורו ובענין פריסה על שמע

בס"ד ט"ו תמוז נ"ב

לכב' הב'... הי"ו שלו' רב

א. ראוי לקיים המצוה גם לדעת הרי"ף והרמב"ם שסוברים שרק צמר ופשתים הם מדאורייתא – ואולי סברת הגר"א כרש"י ותוס' שהכל מדאורייתא, או איזה טעם שלא נודע לנו וא"כ אין נוגע לנו.

ב. פירוש המשנה במגילה "פורס על שמע" לדעת הגאונים כמובא בר"נ הוא שהש"ץ מוציא י"ח את הציבור, וכן דעת הרמב"ם⁴⁹, וכן הי' מנהג כל ישראל עד הרא"ש כמ"ש הוא בעצמו וזהו שיטת הגר"א בביאורו ועי' בסידור רס"ג – ורש"י והראב"ד מפרשים ענין פורס על שמע באופן אחר – עי' תוספתא ברכות פ"א–י"א.

ג. שיעור הבגד החייב בעיצית הוא שהקטן מכסה ראשו ורובו ונאמרו בזה הרבה פי' ומסתמא הגר"ח נוקט לדינא מש"כ בטור שמדובר בקטן בן תשע שנים. ולא ידוע לי דעת הגר"א בזה.

בברכה יצחק שלמה זילברמן

⁴⁹ שפורס על שמע היינו שהש"ץ מברך ועונים אמן אחר כל ברכה. אולם סבר הרמב"ם שהיודע לברך אומר עם הש"ץ (רמב"ם הלי תפלה פ"ט ה"א)

בענין בן אשר

בס"ד

יום ה' פרשת שלח י"ז סיון תשנ"ה פה ירושלים תוב"ב

בבית הכנסת הגר"א שבשכונת שערי חסד ישנו ספר תורה של הרצ"פ פרנק ז"ל אשר בנו ר' תנחום החזיקו שם, ס"ת ההוא נכתב ע"י סופר מומחה ה"וילקמירר סופר" וכן ס"ת שבבית הכנסת אלטשולר שברחוב אבן יהושע הוא מאותו הסופר, כך שמעתי מהר' אהרן אונגר (שהיה סופר מפורסם בשכונת כרם שבירושלים כידוע) שזה כת"י של הסופר מוילקמיר. וכן שמעתי מהר"א אונגר שהוא הכיר היטב את הסופר מוילקמיר והפליג מאוד בשבחיו, והס"ת הזה הנמצא באבן יהושע הי' בשכונת כרם מקום מגורו של ר"א הנ"ל ואח"כ הביאוהו לאבן יהושע, וכן נמצא עוד ס"ת שלו בעיר העתיקה.

הסופר הנ"ל הוזכר בתשובות "שאלת שלמה" ירושלים שנת תרצ"ב להרב שלמה אהרן ורטהימר ז"ל סוף סימן יא ז"ל "וראיתי פה לסופר מומחה מוילקאמיר ז"ל שכ' כן צורת הכ"ו" והיה סופר ותיק ומומחה בזמן הגר"ש סלנט ומהרי"ל דיסקין.

השוויתי המגילות שבבית כנסת עבודת ישראל שבשכונת שערי חסד לס"ת הנ"ל ונוכחתי לדעת שמגילות אלו נכתבו ע"י אותו הסופר וכן ידוע לי עוד מגילת קהלת אשר כתבו סופר הנ"ל.

בזמנו ביקשני הרב א"י הופמן מכתב הנוגע לכתיבת נביאים וכתבתי לו שנ"ל שבדברים שבמסורת שייך "אל תטוש וכו'" ואין לשנות. אבל מאחר שנתברר שאין מנהג אשכנזי אחד בכתיבת נביאים, וגם לא ידעתי שהגר"ש סלנט שלח לארם צובא להעתיק משם, ובודאי נתברר לו שאין מנהג מבורר לאשכנזים והורה זקן לסמוך על בן אשר, א"כ כל מה שכתבתי אז בטל ומצטער אני על אותו מכתב ומבקש אני שהרב הופמן לא ישתמש בו עוד .

יעחק שלמה זילברמן

עוד בענין בן אשר

בס"ד ד' אלול תש"ס

הנה הראה לי הרה"ג דוד יצחקי שליט"א את הקונטרס "מעות לא יוכל לתקון" – המוכיח בעליל בדברים מחזורים שאין לנטות בהם ימין ושמאל – שהרשימות של פתוחות וסתומות וחסרות ויתרות שבכתבי הגר"ז מסלנט⁵⁰ המיוחסות לגר"א – מלאים שיבושים המיוסדים על טעויות סופר ודפוס וכיוצא – וחלילה ליחס זאת לרבינו הגר"א.

(לדוגמא: הרי הדבר נראה לעין כל שהפרשה הפתוחה שבראש ס' מלכים ב' היא כתוצאה של חלוקת הספר לשנים שהוא מעשה הנוצרים – ומעולם לא היה כאן שום הפסק).

והנני מחזק ידי הרה"ג הנ"ל שיעליח לברר האמת לעיני כל – גם להסיר ממנו לזות שפתיים מהטורחים להעמיד "מסורה" שאינה אלא מכשול לרבים ח"ו לרוב השיבושים והשגיאות שבה.

⁵⁰ הרשימה הנ"ל הובאה בסי' "הצדיק ר"ז מסלנט" מהדורת תשמ"ג ולא הופיעה במהדורות קודמות. ואף אם אכן רבי זונדל כתבו, העתיקו כנראה מרשימה אחרת שנפלו בה שיבושים. כמו"כ בוודאי לא סבר ר' זונדל שרשימה זו עדיפה על פני בן-אשר, שכן הוא עצמו חתם על כתב שליחות לשליח גדולי ירושלים שנסע להעתיק את כתיבת "בן אשר".

גם עתה כחשם בפניהם יענה שחזרו להדפיס בקונטרס "דעת תורה" עמוד י"ט את מה שכתבתי בשגגה בראשונה – מאחר שבקשתי לא לפרסם זאת עוד – כאשר נתברר שלא קיימת מסורת זולת בן-אשר בעדות השליחות של הגר"ש סלנט זצ"ל בשעתו.

הנני חותם ברגשי כבוד להר"ד יצחקי ומברכו שלאמת יוציא משפט

יצחק שלמה זילברמן

אודות הרמח"ל – רבו המובהק שהעמידו על האמת

מתוך מכתבו ליריד נפשו הגאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל

בעת שעסקו בהוצאת כתבי הרמח"ל

ב"ה יום ד'

לידי"נ מוהר"ר חיים הי"ו

...⁵¹ ידוע לך שאיני משתכר אלא ממלאכת כתיבת סת"ם ואין לי עצה אלא ליקח אותו הסכום שאני רגיל להשתכר... ולולא שדחיקא לי שעתא טובא לא הייתי מעמיד עצמי על ממוני, כי באמת מחוייב אני בכבוד הרמח"ל כדין רבי מובהק ממש שהעמידני על האמת בכל פינות התורה (ודרכי לימודה) והאמונה והעבודה. ובצדק אוכל לומר שקרבני לחיי עוה"ב יותר מכל אדם בעולם – לבד עוצם נחיצות עצם החיבור ופרסומו. תדבר נא עם מר... אם ירצה לקבל על עצמו לפרוע כנ"ל על חשבונו.

במיטב הברכות, המצפה לתשובתך

שלך יצחק שלמה

⁵¹ תחילת המכתב עוסק בעניינים טכניים ותעריפים הקשורים להוצאת הספר.

משמעותו העצומה של הספר "שבעים תיקונים" לרמח"ל

מכתב להנאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל, מהתקופה הנ"ל

ב"ה ג' לפ' אחרי

שלום וכט"ס לידי"נ מוהר"ר חיים הי"ו

הנה העבודה בדפוס אינה מתנהלת בקצב המובטח כלל (דהיינו 3 גליונות מודפסות לשבוע) ותלונותי הרבות אינם מועילות מאומה – והנה אבקשך שתסביר למר... שאם לא ידאג לכך מיד שההבטחה תקוים במילואה אזי בלי רחמנות נוציא את הספר מתחת ידו. כי אין כאן עיסקא של איזה מאות לירות בלבד שנוכל להתיחס אליה בשוויון נפש, אלא שינויים בכל גלגולי ההנהגה של העולם תלויים בפרסום הספר (יותר מבהתפתחות סוד האטום והמימן).

ואם הוא אמנם אינו משוכנע מזה, העובדא הזאת לא תשתנה בגלל זה. כי כן כתוב בהדיא בתיקון מ' מהספר ושאר מקומות. ותסביר לו שאנחנו נעמוד על הדרישה המחוייבת הזו בכל תוקף. מובטחני שתעשה כחכמתך לסדר הדבר בכי טוב שלא נחיה ממונעי בר ח"ו בשביל רשלנות של מה בכך.

במיטב הברכות,

שלך יצחק שלמה

זכות הרמח"ל תגן נגד המבקשים להפריע להו"ל כתביו

מכתב להנאון רבי חיים פרידלנדר זצ"ל

ב"ה יום ב'

לידי"ג מוהרר"ח הי"ו

קיבלתי אגרת האקספרס וגלויתך...

ענין הוכחות המגידים שבמכתב מהר"י באסאן השמטנו מאפס מקום ושמנו תמורתו (בסוף האגרת הגדולה למהרב"ך) תוכן הקטע שבשערי-הקדושה ח"ג שער ז' מענין ה' דרגות של השגות בזה"ז ושענין גילוי נשמות הצדיקים היא הגדולה שבהם וכו' ואח"ז בא ענין ההקבלה שבין ס' התיקונים וקל"ח ואדיר במרום ושהיו ביד הגר"א וכו' ואח"ז מתחיל ענין אמיתת כתה"י ושאר האגרות...

נ.ב. אגב אספר לך שהרבי מחב"ד כבר יודע מענין התיקונים. גם כבר שמעתי תגובות שליליות מחוגים שונים אך "פחד" ממש לכאורה אין לע"ע ת"ל. ואחשוב שזכות המחבר כדאי להגן בזה ובבא לבל יאונה שום רע למתעסקים בפרסום תורתו, כ"ש בפרסום החיבור הקדוש הזה.

במיטב הברכות

שלך יצחק שלמה

להגר"ח פרידלנדר בדבר נסיונות להשיג כתבי הרמח"ל

(שהוחזקו בידי איש מחקר מהאוניברסיטה וסירב לתתם)

ב"ה מוצש"ק פ' חקת

לידי"ג מוהרר"ח הי"ו

אחדשה"ט.

קבלתי ביום ו' את גלויתך...

הנה בנוגע לאדיר במרום – לדעתי הדרך של מו"מ ישיר הוא יעיל יותר כי הסיכויים של ריגול מספיק הם קלושים מאד.

גם בדרך של מו"מ נוכל לקבל את כל הכתבים [האם הגדתי לך שהמאמר "משכני עליון" נמצא] מה שלא יעלה בידנו בדרך השני.

והנה אם אתה חושב שע"י מר... תוכל להשיג המבוקש אצלו – מה טוב, אך דע לך ש... הוא עקשן, בכל זאת כדאי לנסות בדרך זה.

ואם לא יועיל אזי אולי נמצא אדם מתאים שיבא אליו בטענה – שנסע על הוצאות הציבור (שעלה סכומים עצומים) לחקור כתבי הרמח"ל ואינו רשאי להעלים תוצאות חקירותיו ועל כרחו שלא

בטובתו להתפשר עמו על איזה נוסח של "רשות אדיבה" שתחקק על שער הספר. ובדיעבד אם יתרצה רק לתת לנו העתקה מבלי רשות הדפסה ג"כ הוא טוב, כי סוף סוף נוכל לעשות סטנציל מצומצם שלא יודע לו.

ישנו כאן קבלן או אדריכל בשם ר'... ואמר לי מוח"ר שמואל נ"י שהוא מוכן במסירות נפש לסייע להדפסת ספרי הרמח"ל וחיפוש הכתבים...

אולי כדאי להדפיס ההקדמה שבידינו יחד עם "כללים ראשונים" (החשובים מאוד והם מהווים מעין קיצור של הקל"ח בלשון די מובנת) בעזרת הנ"ל.

במיטב הברכות

שלך יצחק שלמה

להגר"ח פרידלנדר בעניין הנ"ל

שוכט"ס לידדי היקר מוהר"ר חיים הי"ו

הנה קיבלתי מכתבך בשמחה...

עצתך בענין ההצנעה מוכרחת מאד (בפרט שלא יתגלה העצה ל.... כי ודאי לא ישים יד לפה שלא יתערערו בנינו הטמאים...) ולאחינו בני ישראל אי"ה יהיה סם חיים. ולזואי נזכה במהרה לראותו יוצא כלול בהדרו מבית הדפוס. וזכות המחבר יעמוד לנו להאיר עינינו בתורה וליתן חלקנו בה לעולמים.

המברכך כנ"ל בכל הכבוד

ידידך יצחק שלמה

נ.ב. כמדומה לי שראיתי בשעתו בקטלוג שבאוניברסיטה שהדפים שבסוף הכ"י הם לר' ישראל טריווס (כידוע גם הוא מהמביטים לפני ולפנים בחכמת האמת, כמו שהעיד עליו הרמח"ל למהר"י באסאן באגרות).

להגר"ח פרידלנדר אודות נדבן להוצאת הכתבים וחיזוק על קונטרס שמוציא

לכב' ידי"נ מוהר"ר חיים הי"ו

שלום וכט"ס...

הנדבן הוא בחור אחד שלפי השערתי קיבל שילומים מגרמניה או דבר דומה והפריש מעשרו ממנו, ומאחר שידע שאני השתדלתי להשיג הכתבים (כי ביקשתיו להיות לי לעזר בזה) גם ספרי הרמח"ל יקרים בעיניו הקציבם למטרה זו. תהא משכורתו שלמה.

לפי המשוער אני"ה בסוף שבוע זה (או מעט יותר) לתיקון ל"ה, ע"כ אבקשך לשלוח לי עד יום א' הבא את ההמשך. ואם אין הזדמנות ע"י אדם, אין רע לשולחם ע"י איזה חברה להובלה (רק צריך לעשות חבילה קצת יותר גדולה, כי אידי דזוטר מרכס חלילה) או דאר רשום.

הקונטרס שאתם עושים ודאי דבר נחוץ הוא הן לתועלת ההדפסה הן ליגדיל תורה ויאדיר ואקוה שיעשה בכי טוב.

מיטב הברכות

ידידך יצחק שלמה

מכתב לידיד נפשו הגאון רבי שלום אולמן זצ"ל על ספרו דעת אלוקים

ב"ה כ"ז תמוז תשל"א

שלום רב לך ידי"נ הר"ר שלום שליט"א

קבלתי בתודה את תשורתך ועברתי על כל הספר והוא באמת שמושי מאד וקל להבנה יותר מכל ספרי הקיצורים שאני מכיר ובודאי יהיה לתועלת הן למתחיל בחכמה זו והן לחזרה. ונראה שהשקעת בזה עבודה מרובה כי יש כמה דברים שאיני זוכר מספרי הקיצורים כמו משנת חסידים ועטרת יוסף ופחו"ד, כנראה לקוחים הם מע"ח ומבו"ש, וגם יש כמה דברים שלא הבנתי מהספרים הנ"ל וע"י איזה תוספת מילים מעטות הובננו.

אבקשך לשלוח לי עוד 2 אקס.

בברכה והוקרה

ידידך יצחק שלמה

חידת החיים, תפקיד האדם והבריאה, ומשמעות המצות טמונים בפנימיות התורה שהיא למעלה מהשכל האנושי ובענין הרמח"ל שבמשנתו הבחירה פענח לנו צפונות אלו שהשיג ברוח קדשו [דברים שכתב בצעירותו בהיותו כבן שלשים⁵²]

כבר נתלבטו חכמי-קדם בסתירה העצומה המתגלה לעינינו בכל הנעשה תחת השמש.

הנה מצד אחד רואים אנו סדר מיוחד בתכלית השלמות בכל בריאות הטבע שנוצרו כולם בתכונה נפלאה והנבראים כולם תואמים יחדיו בסדר מפליא, המעיד על יוצר אומן שלם בתכלית בחכמה וביכולת, כמשל הידוע המובא בס' חובת-הלבבות כי ספר חכמה הרשום על נייר, לא במקרה נעשה ע"י שפיכת דיו, אלא עדות הוא על חכם אשר ברעונו חקקו.

ומצד שני נעלם מאיתנו תכלית כל היצור הנפלא הזה שהעיקרי בו הוא האדם, כי הוא הנכבד בין כל הנבראים באשר לו לבדו ניתנה הדעה וההשכל והבחירה.

ולפי גודל חשיבותו תגדל התמיהה מה הוא באמת התכלית הנרצה באדם הזה, ומה הוא המעשה אשר בו יבחר להגיע לתכליתו.

⁵² תוכן להיות חלק מהקדמה לספר "שבעים תיקונים".

שנית, יקשה לנו מאוד להבין את המקרים הקורים את המין האנושי הזה, המתמיהים כל לב. ומן המפורסמות אשר כל מביני מדע נלאו למצוא פשר דבר זה בשכלם וחקירתם, ואין אתם יודע מזה הוא המעשה בו יגיע האדם להצלחתו האמיתית. וכ"ש שנעלם מהם תכלית וטעם קורות הדורות בכלל, והאישים בפרט. אדרבה, נאלצו להודות שאין בכח השכל האנושי להשיג פתרון שני הדברים האלו.

מעתה תגדל הפליאה, מה זאת עשה אלוקים לנו, אשר ברום פסגת יצירתו הנפלאה העמיד את האדם הלזה מעוטר בעטרות גדולות של דעה והשכל, אשר לפי הנראה לעיניים אך גורמי התלבטויותיו המה המקיפות אותו מכל צד ומבלי להניח לו מוצא ומנוח, ובסופו של דבר דוחים אותו לתהום היאוש ורפיון הרוח.

אולם הבורא ית"ש, אשר כל מעשיו אך להיטיב לנבראיו – כמונה מכוונת לא חקק בטבע הבריאה האפשרות לעמוד על סוד שני הדברים האלו לסיבה ידועה (עיין בס' אדיר-במרום) וגזר להיות גילוי ידיעות אלו ע"י שפע הנבואה ורוח-הקודש, אותם הוא משרה על בחירי המין האנושי.

והנה זאת התורה, תורת משה רבינו ע"ה כולה, סובבת היא על שני קטבים אלו. החלק הנגלה שבתורה – על המעשה אשר

יעשה האדם להגיע אל שלמותו והצלחתו. וחלק סתרי התורה – על הבנת ההנהגה בה מנהג השי"ת את עולמו להביאו לתכלית הנרצית בו, ואיך נקשרים מצפוני המצוות עם ההנהגה הזו.

הנה ידיעת התורה הנגלית רווחה תמיד בישראל. אבל חכמת ההנהגה, אמנם מפורסמת היתה בימי הנביאים, אך עם גרם החטא ונגזר על ישראל לירד מגדולתם אשר היתה להם מימי קדם, מן הגזירות העיקריות היתה גם העלמת החכמה שנסתתמה עת נוטל כבוד מבית-חיינו.

והנה לעולם לא יזנח ה' והתחיל להחזיר עטרת החכמה ליושנה עם גילוי הזהר הק' וביתר שאת עם ביאור תעלומותיו ע"י האר"י ז"ל.

אמנם ידוע כי לא הורשו החכמים מאז לדבר רק בדרך משל וחידה בענייני ההנהגה העליונה (בדרך שהנביאים סתמו בספריהם) ופתרון משליהם רחשו בלבם בלבד.

ובהגיע העת, והשי"ת חפץ לגלות חכמת הנהגת עולמו בברור, בחר במשה עבדו, הוא רבינו משה חיים לוצאטו זצ"ל, וגילה על ידו מה שגנזו החכמים הראשונים במשליהם מני אז, להבין בבאור גמור ללא משל וחידה את כללי הנהגתו ית"ש בהם הוא מנהג את עולמו. ועל קוטב זה סובבים ספרי רבינו בחכמת האמת אשר מרחיב לבאר את אשר נגלה לו, בספר התיקונים ובשאר ספרים שנתגלו לו.

מכתב נפלא מימי בחרותו

בצל תקופת אור וחושך של הקמת השלטון בא"י

ט"ז אלול תש"ח

השלום והחיים לגיסי אהובי ואחותי היקרה, עמ"ש

בנוגע להמצב כאן לא נשתנה הרבה כידוע לכם מן העיתונים מסתמא, ושלומנו ב"ה טוב מאד. בענין התפילין צריך לראות איזה עצה אם עדיין לא קבלת ואשתדל להשיג האדרעס של הסוחר הנזכר.

בענין מש"כ במכתבו האחרון בענין לימוד זכות, וודאי הצדק איתך וברוך טעמך, ואמת מתון מתון ד' מאה זוזי שוויא, אך מטר אין מביאים עי"ז כנזכר המעשה בברכות⁵³, ולא לחינם זה הלכה ואין מורין כן, שבוודאי בב"ד ע"פ הלכה יש הרבה פקפוקים באיזה (...) לא עשה הענין של פנחס לפי שהוא הי' כולו ב"ד והלכה ואלמלא הרגו זמרי לפנחס וכו' והענין כי וודאי עד שימלך בב"ד יתקרב לבו.

ולהלכה שמעתי מהגאון רי"ז סלאוויצ'יק שיש בזה חילוק דענין לימוד קטוגריא הוא רק כלפי שמיא כהמעשה של ישעי', ובתוך

⁵³ כי ע"א

עם טמא וכו' המעשה של אליהו שאמר כי עזבו בניך וכו' שנענש שנמשה אלישע תחתיו.

ומה דאיתא בפסחים⁵⁴ דזר אביו יקלל אפ"ה אל תלשן מפורש דהווי כלפי שמיא. וכן בתנחומא פ' שופטים ושפטו את העם משפט צדק וכו' שיהא מטין זכות לפני הקב"ה וכן יומא דף ע"ז לענין גבריא, אבל לגנות רשעים שלא ילמדו ממעשיהם הוא חיוב גמור ופעמים אין מספר כ' כן בס' חפץ חיים.

ואע"פ שיש להשיב ע"ז מכמה גמרות, עיין יבמות מ"ט גבי נסיוהו לארזא בריטב"א שם שכ' להיפך דענין ישראל לא נמחל לו עיי"ש. וכן ענין משרע"ה שאמר תרבות אנשים חטאים יצא ממנו שבואל בן גרשם שזה חי' אצל בני גד ובני ראובן וכן במ"ד מלכים ענין השליש שאמר הנה חי' עושה ארובות בשמים השיבו אלישע יראה ולא יאכל שזה היה עבור לימוד קטיגוריא. אבל גברא רבא אמר להאי מילתא ואין משיבין את הארי. והגאון הנ"ל הוא כולו אש אוכלת אש ומפיק מאפי פולסא דנורא דברים החוצבים להבות אש בנוגע להמצב. וכן הגאון בעל חזון איש סביביו נשערה מאוד ואורייתא קמרתחא ביה על שריפת התורה וחילולה.

⁵⁴ פ"ז ע"ב

ואמת הוא שוודאי כל הניסים הנפלאים שה' עושה לעינינו לא עביד קוב"ה ניסא לשיקרא, ובוודאי כל זה הוא להישיר הדרך למלך המשיח (והרי גם הנוצרים ומוחמד עשו כן כדאי' בר"מ סוף ה' מלכים)

אבל הכלל הוא מאי דמפקדין איבעיא לן למיעבד, להלחם בכל עוזו בהציונים הרשעים המדיחין לב ישראל מאביהם שבשמים ומאי דניחא קמי קוב"ה ליעבד. הרי הוא יכול גם להפוך קללה לברכה ובהדי כבשי רחמנא ל"ל.

ואמת שיש מקום הרב' ללמד זכות על ישראל עם קדוש. צא ולמד מגלות בבל שבעים שנה שהיו שם נביאים וחכמים אנשי כנה"ג וקרובים הרבה לקבלת התורה, ועכ"ז נשתכחה לגמרי מצוות סוכה, וכיום כבר עברו בעו"ה כמעט שני ימים של הקב"ה ואנחנו לא נושענו ונהרגה בעו"ה שלישי אומתנו הק' ובוודאי אין זה פלא כלל שבתוך הסתר פנים כזה עקבתא דמשיחא הסתרה שבתוך הסתרה שאין לב ישראל דבק כ"כ באביהם שבשמים,

וגם הרחוקים הרבה מיהדות נדבה לבם לעזור לישוב הארצה"ק בין בגופם בין בממונם לעבור חלוצים לפני אחיהם במלחמה, ובאמת המסי"נ שלהם גדול עד מאד ולו יהא אפי' שלא לשמה לאכול מפריי' ולשבוע מטובה.

בא וראה כמה גדול כחה של מצוה שלא לשמה ממ"ש בפסחים דאפי' נפל פשיטא מכיסיה ומצאה איש עני קיים מצוות צדקה, אע"פ שיש לו צער גדול וצועק וזי לחסרון כיס.

וודאי גדול שכר כולם שאפי' שפחה כנענית שבא"י בת עוה"ב אע"פ שבוודאי בהפקרא ניהא ליה, וחושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח.

ואין לשער גודל הנחת רוח שיש מעובדי ה' באמת בימינו, ה' ישלח לנו משיח צדקנו בזכות כל אלו ומלאה הארץ דעה את ה' ויקויים בנו ובכל ישראל הברכה שהיו החכמים מברכים זל"ז כשנפטרו מבי ר"ח כדאיתא בברכות פרק היה קורא.

ובאמת ראוי לברך כן הילדים בש"ק, שזה ברכה עצומה מאד ויקויים בכם כולה בפרטות בשלמות ויתר הברכות הנזכרות שם בתפילות האמוראים, ונאמר לפניו מלכויות ונמליכחו ית' עלינו בשלמות, ונאמר לפניו זכרונות שיעלה זכרוננו וזכרון כל ב"י לפניו לטובה להיטיב הכתיבה והחתימה ובמה שופר של עורו ישנים משנתכם וכו', ונזכה לשמוע קול שופר גדול המבשר לציון מלך אלוקיך, והי' ה' למלך על כל הארץ, ויהי' השם שלם והכסא שלם, ואנחנו עם קדוש הראשונים במלכות בב"א.

הכו"ח באהבה רבה דורש שלומכם וטובכם ושלוש רבקה תחי'

אחיכם יצחק שלמה

בענין ספר "קול התור" המאיר משמעות התקופה

מיום שהתחילה ההתעוררות לשיבת ציון לפני יותר ממאתים שנה, כל אבן שנוסדה ונתוספה בעיון הביאה שמחה בלב כל ישראל.

ברם מיום שתנועות של אנשים הרחוקים מתורה ואמונה השתלטו על המגמה הקדושה הזו והצרו רגליהם של שלומי אמוני ישראל, ובפרט מיום שבטל שיעבוד מלכויות ובני פריצי עמנו העמידו חזון – רפו כל ידים ורבתה המבוכה בעדת ה'.

וחסרון הידיעה היא הצרה הגדולה שאין כמוה, כמ"ש הנני יוסיף להכות וגו' הפלא ופלא, כמ"ש חז"ל וישוטטו לבקש דבר ה' ולא מצאו, בבחי' ייתי ולא אחמיניה.

אמנם לא יטוש ה' עמו בעבור שמו הגדול, ושלח לפנינו את מאור עינינו הגר"א, וכשם שהוא החל בהתעוררות לקיבוץ גלויות כן נועד משמים לחזרות הדרך בכל תקופת העיקבתא והאתחלתא כולה, עד ביאת גוא"צ בב"א.

אם היות הספר הזה תמצית דתמצית מהספר המקורי שכתב ר' הלל מפי הגר"א שכלל שבעה פרקים גדולים, הנה הוא בינתיים המקור היחידי (בצירוף המקורות שבדברי הגר"א במקומות

אחרים בספריו) שההשגחה העליונה נתנה בידנו לאזן המאזנים וקו המשקולת בין החושך שבעקבתא והאור שבאתחלתא לפלס דרך ה' ורצונו האמיתי לבלתי נטות ימין ושמאל להבין את המגמה האלוקית ולחזק ידים רפות, כמו ששימש הספר הזה כאורים בימי אבותינו אשר רק על פיו עשו כל המעשים מיום עלותם לעיון, כעדותם הנאמנה של זקנים שבדור.

עוד בעניין ייעודו של הגר"א בהחזרת השכינה לציון

ובדבר תלמידיו מייסדי היישוב, ובעניין כח הרע שנאחז בתוך התהליך

כשהבקיע השחר של האתחלתא בשנת ת"ק לאלף הששי, ורבינו הגר"א הי' אז בן עשרים שנה, נבחר ע"י ההשגחה העליונה לפעול בענין היציאה מן הגלות, לפעול להחזרת השכינה לציון ע"י קיבוץ גלויות ובנין ירושלים וכו' ומאז ואילך הולך ואור עד נכון היום. עד שבשנת תקס"ט יצאה השיירה הראשונה מתלמידי רבינו להתחיל בקץ המגולה שהוא בבחינת (...) ומאז התרחב הישוב במלוא התנופה.

ומה שמצד אחד נראה שכוחות הטומאה והרע נאחזו, צפוי היה שיבוא גם השטן להתייצב בתוכם כדברי הגר"א בס"ד דף ו' שבעקבתא דמשיחא הקליפה קודמת לפרי ויתגברו הקליפות ואח"כ יכרתו הערלה.

כתב הגר"א בביאורו לתיז"ח⁵⁵ שתהי' פקידה וכו' עיי"ש כל הענין. ר"ל שלפני הגאולה השלימה ע"י משיח בן דוד יהי' קיבוץ גלויות כמו שחיה בזמן עזרא ונחמ"י, ותקופה זו נקראת בפי חז"ל בסוף מס' סוטה עקבתא דמשיחא.

⁵⁵ דף כ"ז ע"ב.

הגר"א מסר לתלמידיו שהבטיחו לו נאמנה לעלות לא"י ולהתחיל בקיבוץ גלויות ובנין ירושלים את תורת האתחלתא של תקופת מב"י, דהיינו המצות והמעשים שסגולתם קירוב הגאולה השלימה.

תמצית מענייני הגאולה ותקופת משיח בן יוסף ע"פ רבינו הגר"א

כמבואר בספר קול התור וכן בשאר בספריו

א. תקופת עקבתא דמשיחא התחילה בשנת ת"ק לשתיטאה, כי ששת ימי בראשית מקבילים לשית אלפי שנין כמבואר בדברי הגר"א בספרא דצניעותא פ"ה, וחצי אלף הששי נחשב ללילה והיום מתחלק לי"ב שעות וכל שעה מקבילה לנעשה ביום ו' בשעה ההיא, כמבואר בסנהדרין דף ל"ח. ובהתחלת השעה השניה נסע הגר"א לא"י (שנת תקמ"ב).

ב. כשחזר מנסיעתו חי' לו גילוי של יעקב אבינו ונמסר לו השליחות להתחיל בקיבוץ גלויות עם הבטחות נאמנות להתגבר על המכשולים הטבעיים.

ג. הגר"א ראה רמז לשמו ב"קול התור" גימטרי' אליהו בן שלמה זלמן – ובלי וא"ו (כמו תר אסתר), משיח בן אפרים – ומלא וא"ו, משה בן עמרם, וכן וקנאתי לעיון ועוד (עד נ"ב רמזים כמנין שמו אליהו).

ד. הגאולה העתידה תתחיל באם "לא זכו" באופן שהיה בבית שני ע"י כורש וע"י עזרא ונחמ"י (וכן כתב הגר"א בתיקוני זהר חדש דף כ"ז)

ה. האתחלתא באה קימעא קימעא כדאי' בירושלמי מס' ברכות.

ו. האתחלתא באה בדרך חבלים ונעימים – מן המצר למרחבי' – עת צרה היא ליעקב (דהיינו מתוך הצרה דוקא) יִשְׁע – וכן כל המזמור שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון, הזורעים בדמעה ברינה יקצורו – הלוך ילך ובכה וגו' הוא יבא ברינה נושא אלומותיו (בסוד קמה אלומתי הנאמר אצל יוסף).

ז. ותשב באיתן קשתו – לעמוד איתן נגד כל קושי ונגד כל החירופים של "חרפו עקבות משיחך".

ח. מלחמה לה' בעמלק – שנעשית ע"י יהושע, הוא מב"י – וזה בכל דור מלחמה בארמילוס הפועל בערמה ובעקיפין לכן המלחמה קשה במיוחד.

ט. הכח הניסי של מב"י מסייע לכל המעשים הנעשים באתערותא דלתתא ויש מקום לסמוך על הנס (עיין פרק ה' סימן ג') בפרט בדבר הנעשה על ידי ציבור.

י. במדה שאנו מחוננים עפרה לרצות אבניה, הגאולה מתקרבת. וכל המעשים הקשורים בתפקידים של מב"י מקרבים את הגאולה כמ"ש בעתה אחישנה, שאפי' באם לא זכו והקץ ח"ו בעתה גם אחישנה, וההצלחה באה דוקא ע"י עשיה כמ"ש וכל אשר הוא עושה וגו'.

יא. קבוץ גלויות תלוי בקיום מצות התלויות בארץ.

יב. ע"י חבלי משיח ויסורי א"י והמעשים הנעשים במסי"נ בתפקידו של מב"י, מבטלים את הגזרה שמב"י ימות והיא תתחלק לחלקים קטנים באופן שיחיה נסבל כמשל שבמדרש תנחומא במלך שנשבע לזרוק אבן על בנו וכו'.

יג. מתפקידי מב"י, בנין ירושלים, הקמת אנשי אמנה בירושלים (לא חרבה אלא שבטלו ממנה כדאי' בגמ' שבת קיט ע"ב) שתפקידו הוא קידוש השם וגילוי האמת (שתחיה נעדרת כדאי' שלחי סוטה), גילוי סודות התורה בירושלים כי מציון וגו' וזהב הארץ ההיא טוב אין תורה כתורת א"י, הרחבת הגבולים הרחיבי מקום אהלך וגו', תשב"ר בירושלים, ועוד ועוד כמבואר בספר.

יד. כל השלמויות שעתידין להיות בזמן הגאולה העתידה – מתחילים קמעא קמעא בזמן האתחלתא.

סיכום בעניין חיזוק האמונה

ב' המאמרים דלהלן כתב מורינו עבור אחד ממשתתפי שיעוריו

וסיכם בקצרה נושאים שנידונו בשיעורים בארוכה⁵⁶

א.

אמונת ישראל נשענת על שני עמודים גדולים שהם יציאת מצרים ומתן תורה.

שניהם כתובים ב' ואתחנן ובסוף הענין אתה הראית לדעת כו' וידעת היום כו' ושמרת את חוקיו כו' אשר ייטב לך כו' כל הימים.

ב.

הרמב"ן ב' לך לך כתב והיה ברכה כו' שהתורה לא גילתה טעם למה נצטווה אברהם לעזוב ארצו ומה טעם הובטח לו הטבה שלא היתה כמזה בעולם, כי לא רצה הכתוב להאריך בדעות עובדי ע"ז ולפרש הענין שהיה בינו ובין הכשדים באמונה, כאשר קצרה בענין דור אנוש וסברתם בע"ז שחדשו.

⁵⁶ במאמר הראשון, מאחר וכנראה הדברים לא נכתבו בפ"א והיו דברים שנשנו, השמטנו מעט ומיזגנו בין הדברים ופעמים בודדות להשלמת העניין הכנסנו מילים לביאור ולרצף הדברים.

ממוצא דבר אנו למדים שאין לעסוק בטענות מתנגדי האמונה הצרופה אלא להעמיד דברים על מתכונתם בהגדרות ישרות והוכחות מוצקות.

ג.

שתי הוראות לשורש אמן (אמונה).

האחד, להאמין ל... בלמ"ד. והשנית, להאמין ב... בבי"ת.

הראשון פירושו – לחשוב לאמת את הנאמר. כמו שאומר משרע"ה והן לא יאמינו לי, הכוונה שלא יחשבו לאמת מה שאני אומר.

והיינו כשמטילים ספק בעצם הדברים. וע"כ יש להוכיח א. שהמסופר בתורה אמת. ב. שהמצוות הם דברי השי"ת.

והשנית – להאמין ב... פירושו להיות יציב ואיתן בדבר. כמו ויאמינו בה'.

כלומר שיש לסמוך על הקב"ה לעשות רצונו בכל מצב כי הוא הא-ל הנאמן שומר הברית וההבטחה.

וכן מש"כ גם בך יאמינו לעולם ר"ל שיסמכו על דברך שאתה מוסר דבר ה' בעזרה מדויקת שאפשר על סמך זה ללכת

במדבר בארץ לא זרועה ושהתורה והמצוות שנמסרים על ידך הם מבטאים רצון ה' בלי טעות.

ד.

הרמב"ן בפ' שמות ואמרו לי מה שמו כו' פי' שישאלוני על שליחותי אם היא במדת א-ל ש-ד-י או במדת רחמים עליונית שתעשה בה אותות ומופתים כו'. ושם: זה זכרי לדור דור – שהוא השם המיוחד שכרת ברית עם האבות.

נמצינו למדים ששם הוי' הוא המשנה סדרי בראשית למען זרע אוהביו. הכוזרי בראש ח"ד.

ה.

בתחילת פ' וארא כ' הרמב"ן אבל בשמי יו"ד ה"א אשר בו נהיה כל הווה לא נודעתי להם לברוא להם חדשות בשינוי התולדות כו' ותודיע להם השם הגדול כי בו אני עושה עמהם להפליא וידעו כי אני ה' עושה כל.

הנה בפ' שמות כ' ואמרו לי מה שמו כו' והיתה התשובה אק"ק כו' ה' אלוקי אבותיכם א' אברהם יצחק ויעקב כו' זה שמי לעולם וזה זכרי כו'. ובתחילת פ' וארא ששם הוי' פירשו מקיים הבטחת האבות, עי' רש"י שם.

נמצינו למדים שכל הפסוקים הנ"ל ובפ' בא למען תספר באזני
בנך כו' וידעתם כי אני ה' הכוונה הא-ל הנאמן שומר הברית
והחסד לאוהביו כו' כמ"ש בסוף ואתחנן.

ו.

בספר שופטים (ב) ויקם דור אחר אחריהם אשר לא ידעו את ה'
וגם את המעשה אשר עשה לישראל כו' וגם אני לא אוסיף
להוריש כו' מן הגוים כו' למען נסות בם את ישראל השומרים
הם את דרך ה' כו' ואת בנותיהם נתנו לבניהם כו'.

בפ' וילך ויאמר ה' אל משה הנך שוכב עם אבותיך וקם העם
הזה וזנה כו' וענתה השירה הזאת לפניו לעד כו'.

הדורות הראשונים לא נחלשה אצלם הידיעה במעשים הכתובים
בתורה אודות הנסים של יצי"מ ואודות המעמד הגדול והנורא
של ירידת ה' על הר סיני. א"כ צריך להבין כיצד יתכן שעזבו
את ה'.

בפ' דברים, ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו
מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו כו' ובדבר
הזה אינכם מאמינים כו' ההולך לפניכם בדרך כו'.

מוכח מכאן שאין מכחישים בניסים ואין כאן חוסר אמונה במציאות ה' בתור אלוקי העולם שליט יחיד בעולמו, אלא הטלת ספק בנאמנות ה' ובטובו.

ז.

במזמור ע"ח – דור סורר ומורה דור לא הכין לבו ולא נאמנה את א-ל רוחו כו' וישכחו עלילותיו ונפלאותיו אשר הראם כו' כי לא האמינו בא' ולא בטחו בישועתו כו' ולא זכרו את ידו יום אשר פדם מני צר.

במזמור ק"ו – אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רוב חסדיך כו' ויאמינו בדבריו ישירו תחילתו מיהרו שכחו מעשיו לא חיכו לעצתו כו' וימאסו בארץ חמדה לא האמינו לדבריו וירגנו באהליהם כו'.

במזמור ע"ג – ואני כמעט נטיו רגלי כו' כי קנאתי בהוללים כו' כי אין חרצובות למותם כו' שתו בשמים פיהם כו' אך ריק זכיתי לבבי כו' עד אבוא אל מקדשי א-ל כו'.

בפ' עקב – וזכרת את כל הדרך כו' ויענך וירעיבך כו' וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו כו'.

ובפ' כי תבא – אתם ראיתם כו' ולא נתן ה' לכם לב לדעת כו'.

מכל הנ"ל מוכח שאין הכחשה במציאות העובדות אלא במסר.

ה.

וכמ"ש בפרעה בעבור זאת העמדתך בעבור הראותך את כוחי ולמען ספר שמי בכל הארץ. ור"ל שמי – שבחרתי בישראל.

וכן נשאר פרסום הדבר באומות עדיין בזמן ירמיה דניאל ועזרא כנזכר בדבריהם ותעש לך שם כיום הזה, גם בישראל וגם באדם, ומה שנאמר באליהו בהר הכרמל אם ה' הוא הא' או הבעל וכן ענין ע"ז דאחאב בכלל הוא ענין טעות ע"ז שהוא דבר אחר. עכ"פ לא שמענו ערעור על ההוכחה של יציאת מצרים ומתן תורה ביחס לברית שבין ה' לישראל.

כללו של דבר, אנוכי ה"א אשר הוצאתיך דעשרת הדברות, לפי הרמב"ם הוא מצות אמונה, ולפי הרב חסדאי ענינו קבלת עול מ"ש כללית.

מוזכר מכל הנ"ל שהתורה לא הזכירה צורה זו של הוכחה אלא לדור ראשון שאל נא לימים ראשונים כו' או הנסה א' לבא לקחת כו', וכשנתברר שלא נשמע כזאת, אין מקום לספק על בחירת ישראל והבטחת נצבים והאזינו שהם הם ברית האבות.

ולא שמענו צורך להוכיח שמ"ש בתורה על ניסי יצי"מ או מתן תורה הם דברים נאמנים, עד שבדורות האחרונים התחילו לפקפק אם דברי התורה אמיתיים מה שלא הי' בשום דור מכח הדברים הפשוטים.

ט.

נמצא עכשיו כדי להעמיד אמונתנו הוודאית 'צריך א' להוכיח שהנאמר בתורה אירע באמת ולא חלו ידים בסיפורים שמהם נתברר יכולת ה' ונאמנות ה' לישראל והתמדת בחירתם. ושרצון ה' במצוותיו לא ישתנו והוא המוכח ממתן תורה.

והסיבה שנצרך שתי ההוכחות א' השמע עם קול אלוקים וב' הנסה א' לבא כו', אפשר לומר שיעי"מ שנצטוינו כ"כ להנציח זכרו ע"י ריבוי מצוות הוא ראייה ליכולת ה' שהוא שליט יחיד ואין לרע יכולת נגד הטוב האלוקי ובחירת ישראל ונאמנות הברית שכרת עם האבות שכללותו הוא וידעתם כי אני ה'.

וענין מ"ת הוא על חובתינו בקיום הרצון האלוקי שהם המצוות. אמנם לשון השמע עם קול א' כאשר שמעת אתה כו' משמע שזה ג"כ ראייה לבחירת ישראל אבל אין קושי לומר ששתי המגמות כלולות בזה.

י.

א"כ בדורות האחרונים שהחלו להכחיש בעובדות, חובתינו כפולח: א. להוכיח העובדות. ב. להוכיח המסר שמשמע מן העובדות.

ובאמור לימדנו הרמב"ן שאין לעלות טענות המכחישים, אלא לברר ודאות האמונה האמיתית ועי"ז אין מקום להכחשה.

ושמא תאמר תרי ותרי, אין הדבר כן כי אין הוכחה ודאית נחלשת מפני קושיות.

ועל יסוד זה בנוי הכל כמ"ש וידעת היום כו' וכן אתה הראית לדעת כו' והרי אין דרך למנוע קושיות א"כ מה התועלת בהוכחות.

אלא שזה פשוט שאין ממש בקושיות כל עוד אינם עוקרים ההוכחות. ובזה תלוי כל אמונתנו הקדושה הוודאית.

ב' עמודי העבודה – מושתתים על ב' יסודות האמונה יציאת מצרים ומתן תורה

ביצי"מ הראנו ה' גודל אהבתו אלינו – והיא מעוררת בנו האהבה אליו (אהבה)
במתן תורה – נוראות גילוי גדלו וכבודו משריש בנו חומר קיום מצוותיו (יראה)

אחת דיבר א' – שמע ישראל כו'

**שתיים זו שמעתי – ואהבת את ה"א בכל לבבך כו' והיו
הדברים האלה כו' על לבבך כו'.**

שתי עמודים חצב השי"ת שעליהם נשענת העבודה התמה.

**הראשון הוא – הנסה א' לבוא לקחת לו גוי מקרב גוי כו', ועליו
נצטוינו שבעת ימים תאכל עליו מצות כו' למען תזכור את יום
צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך.**

**השני – השמע עם קול א' מדבר מתוך האש כו', שעליו נצטוינו
השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו
עיניך כו' אשר ילמדון ליראה אותי.**

**העמוד הראשון מוכיח הבחירה לעם סגולה מאהבת ה' אתכם
ומשמרו את השבועה כו' הוציא ה' אתכם ביד חזקה כו'. דהיינו
יכולת ה' ונאמנות ה'.**

ומצות רבות וגדולות מעידות על יצי"מ, קרבן פסח, החמץ והמצה, הסוכה, וקדושת בכור אדם ובהמה, ועוד.

העמוד השני פן תשכח כו' נאמר בחומרה יתירה – רק השמר לך ושמור נפשך מאד כו' אשר ילמדון ליראה אותי.

ומגמת הציווי שהמעמד הנורא ישריש בלבבות חומרת המצוות ובירור האמת הן הראנו ה"א את כבודו ואת גדלו כו', היום הזה ראינו כי ידבר א' את האדם וחי כו', מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמור כל מצותי כו' למען ייטב להם כו'.

אמר ר' יהושע בן קרחה למה קדמה שמע לזהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מ"ש תחילה, שהוא ענין ואהבת בכל לבבך, ואח"כ יקבל עליו עול מצות, והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי.

מצות עול מלכות שמים ענינה הקשר שבין ישראל להשי"ת, הבוחר בעמו ישראל באהבה, ואהבת בכל לבבך, כמים הפנים לפנים, להשריש הנאמנות והאהבה הגדולה והיתירה מצד השי"ת, כדי שאהבתנו אליו ית"ש תהיה בכל הלבב.

עול מצות הוא העמוד השני, לקבוע בלבבות נוראות המעמד והבירור המוחלט של הדיבור האלוקי ומסירת יתר המצות למרע"ה, ואתה פה עמוד עמדי ואדברה אליך את כל המצוה

כו' למען תירא את ה' אלו' לשמור את כל חוקותיו ומצותיו כו'
אשר ייטב לך כו' כאשר דבר כו', ארץ זבת חלב ודבש.

ממוצא דבר אנו למדים כי ענין יציאת מצרים מעיד על הקשר
של השי"ת עמנו, וענין מתן תורה על בירור וחיזוק מה
שהקב"ה שואל מאתנו.

למדנו מפרשת ראה – כי יקום בקרבך נביא כו' הישכם אוהבים
את ה' אלו' בכל לבבכם כו', שחזק האמונה שלא תתערער ע"י
נסיונות – תלוי באהבה שלימה. כי מבלעדי זה עלול האדם
להתפתות.

לפי זה היציבות של העמוד הא' הוא חיזוק ותנאי גם לעמוד
הב'.

נקודות לעיון בענייני יציאת מצרים

כידוע לכל שומעיו, דורש היה מורינו רבות משך כל השנים סביב ענין יצי"מ לבארו באר היטב ולהעמיד מתוכו לתלפיות את יסודות האמונה. הרשימה דלהלן שנכתבה ע"י מורינו כנראה כראשי פרקים, היא תמצית מקוצרת וחלקית מהנקודות שעורר לחשוב ולעיון ואשר היוו פתח לביאורים נרחבים ויסודיים כאשר רובן ככולן של כל אחת ואחת מהשאלות שימשו כבסיס ורקע לשיעור בפני עצמו והוליכו למסקנות שביסס בהבנת המקראות וביסודי האמונה.

למרות שמוצגים כאן בעיקר השאלות ללא הביאורים, לא נמנענו להביאן לעורר לב המעיינים ולחדד השמועות אשר נתבררו ונתלבנו.

א. הקב"ה בחר באברהם כי מעא לבבו נאמן והבטיח לו את הארץ ולזרעו, ואברהם שאל הן לי לא נתת זרע והשי"ת ענהו שיתן לו והאמין בה', ועל הבטחת הארץ ביקש ברית – למה לא היה די בהבטחה, מה חשש?

ב. מדוע נצרך ענין העבדות והעינוי כדי להבטיח הארץ?

ג. אם נצרך זיכוך כור הברזל מה ענין דן אנוכי – ומה ענין רכוש גדול?

ד. איך שייך לקשר זמן הצירוף בכור הברזל עם זמן מילוי סאתם של האמורי בנתינת הארץ, אטו הא בהא תליא?

ה. מה הקשר בין להיות לך לא' – בברית המילה – לנתינת הארץ?

ו. ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא' האם זה קשור בהכרח לזרוע נטויה ולשפטים גדולים?

ז. וידעתם כי אני ה' אלו' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. מה כוונת הפסוק האם הכוונה שלא יתלו במקרה, או שידעו יכולתו של השי"ת וגודל כוחו, או שיתבוננו על גודל אהבתו לישראל ויבטחו בו להבא ג"כ.

ח. מה פי' אנוכי ה' אלו' אשר הוצאתיך וגו', (א) זו סיבת השתעבדותכם שהרי פדיתי אותכם על מנת כן. (ב) עטרתי אתכם בעטרות גדולות ולכן קבלו גזרותי בשמחה. (ג) ראיתם כי אין כמוני בקרב הארץ ולכן אין ראוי לעבוד אלא להשי"ת. (ד) היום הזה נהיית לעם לה' כמ"ש את ה' האמרת היום – זה' האמירך היום וגו' והפס' הזה כמו פתיחה שע"י היציאה לקחתי אתכם לי לעם – ואם כן מה באמת ביאור הענין שיעי"מ היא סיבה לכריתת הברית, הרי לכאורה כיון שנסתיים זמן הצירוף ממילא חלה ההבטחה של ברית בין הבתרים ואין היציאה ענין מהותי אלא העובדה שנטהרו כל צרכם (וזה מענין שאלה ו' הנ"ל) וכן באמת מרע"ה ושלמה המלך בסוף תפילתו קושרים ענין "לעם נחלה" בויוצא אתכם מכור הברזל, משמע שהצירוף הוא הגורם, ולא דווקא אופן היציאה באותות ומופתים.

ט. מדוע זכרון היד החזקה גורם שתהי' תורת ה' בפיוך (ע"י תפילין).

י. האם מצוות והגדת לבנך וגו' בעבור זה, כוללת רק סיפור יציאת מצרים ע"מ שנודה ונשבח לשמו ית' כמ"ש בברכה לפיכך אנחנו חייבים להודות וכמו שנצטוינו לדרוש פרשת ביכורים שכל ענינה הודיה ושבח וכמ"ש בזיתא דפסחא והלילא פקע אגרא וכמ"ש השיר יהי' לכם כליל התקדש חג. או שיש עוד תכליות בסיפור הלילה – וזה נפק"מ גדול לדינא. וזה תלוי לכאורה מה פירוש "בעבור זה" אם כראב"ע או כהרמב"ן.

יא. מה ענין קרבן פסח שאת בתינו הציל הרי כל המכות שבאו על מצרים הם כי נשתעבד בישראל וכ"ש מכת בכורות כמ"ש בני בכורי וגו' הנני הורג את בנך בכורך, וכי כ"כ צריך להודות להשי"ת שלא נתן המשחית לבוא אל בתינו? ובמקום להביא זבח על עצם ענין היציאה והחירות מתחת סבלות מצרים ע"י שלקה פרעה – יש להודות שלא לקינו אנו – טוביה חטא וזיגוד מינגד – וכל עצמו של העבודה נקראת פסח ע"ש דבר זה שפסח על בתי בני" בנגפו את מצרים?

יב. כתוב בפ' ראה מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת וגו' למען תזכור את יום צאתך וגו' (א) החפזון של היציאה והחפזון של העני שהוא מסיק ואשתו אופה, מה ענין זה לזה. (ב) ענין החפזון נחשב למעלה כ"ב עד כדי שהחמץ נאסר בכרת, ולעיתיד לבוא נאמר שהיציאה תהי' דוקא לא בחפזון, א"כ איך מה שהוא שם מגרעת, נחשב כאן לחסד היותר גדול שכל עצמו של החג תלוי במהירות הזה שלא הספיק בעקם להחמיץ.

יג. למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך בפ' ראה הנ"ל, אנו קוראים פרשת ציצית כל יום וכן נצטוינו בתפילין לטוטפת ולזכרון בלי הפסק כלל, מהו הנרצה שנזכור עי"ז? אם הכוונה בירור האמונה כמ"ש בפ' ואתחנן או הנסה א' לקחת לו גוי מקרב גוי וגו', וידעת היום והשבות וגו', כי ה' הוא הא' וגו', אין עוד, א"כ צ"ע וכי דררא דמינות וע"ז צריך כ"כ שמירה לטוטפת בין העינים? (כנ"ל) וכמ"ש ולקחתי אתכם לי לעם וכי אשה צריכה לילך טבעת קידושין שלא תשכח שנתקדשה לבעלה הרי די בלימוד התורה ושלא ימוש וגו' והגית בו יומם ולילה כמ"ש בפ' ק"ש בשבתך בביתך וגו' ואפי' בפ' הקהל די שלא ישתכח. ואם הכונה זירוז לאהבה ולעבדו בכל לבב כמ"ש בפ' שמע ובפ' והיה אם שמוע אתי שפיר. וגם אפשר

שיעיי"מ מראה גודל אהבתו של השי"ת לישראל כמ"ש למעלה לפיכך אנחנו חייבים להודות וכו' וזה זירוז גדול לאהבה ולעבודה.

יד. החקירה הנ"ל בסעיף הקודם תלוי בתשובה לשאלה ט' אלא ששם הפסוק מדגיש את היריד החזקה שהיא הגורמת "למען תהיה" וזה ענין התפילין – ואינו מוזכר שעיני זכירת יעי"מ בעיניית ובמצה היא אותה המגמה בלבד.

טו. מה מבטא הנהגת שם המיוחד שבפרשת וארא וכן בריש פרשת בא וידעתם כי אני ה'.

טז. מדוע ביקש משה בפרשת כי-תשא ונפלינו אני ועמך וגו' והקב"ה הבטיחו הנני כורת ברית נגד כל עמך אעשה נפלאות אשר לא נבראו וגו' והמפרשים אומרים שזה תלוי בשם המיוחד, מה עיקר הענין בזה? מה היתרון בין הנהגה ניסית כמו שהיה כל זמן המדבר לבין הנהגה של ניסים נסתרים מתוך הארת פנים.

יז. האם ענין פרסום גבורת השי"ת למען ספר שמי "בכל הארץ" קשור בענין וידעתם כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים – שפירושו יתברר לכם שאתם יכולים להאמין בי ללכת אל ארץ לא זרועה – ולבטוח שאתן לכם ארץ ז' עממים חזקים.

יח. מה גרם לומר חדל ממנו ונעבדה את מצרים, וכן אחר קריעת ים-סוף "ויאמינו", איזה ספק עדיין נשאר ביכולת השי"ת ואהבתו ונאמנותו לברית אבות שפקפקו ולא האמינו בכל האותות של יצי"מ והמדבר, וכמו שמשח הוכיחם בפרשת דברים ובדבר הזה אינכם מאמינים וגו' וכל פרשת שלח-לך והמזמורים בתהלים ע"ה, ק"ו, דור לא הכין לבו וגו' כי לא האמינו ולא בטחו, אבותינו במצרים לא השכילו נפלאותיך לא זכרו את רוב חסדיך, מיהרו שכחו מעשיו, שכחו א' מושיעים עושה גדולות במצרים. הרי ביכולת ה' אי-אפשר לומר שכחה ולא הכחשה, אלא ע"כ באהבתו כמו לא תנסו כאשר ניסיתם במסה, וכן מפורש בפרשת דברים ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ה' אותנו הוציאנו וגו'. א"כ מצות הבטחון "וישימו בה' כסלם" תלוי באמונת התמדת האהבה. כמו שאמרו יהושע וכלב - "אם חפץ ה' בנו" שפירושו והרי הבטיח לאבות שיחפוץ בנו ואין מקום לטענת ערים גדולות ובני ענק. ויש להבין הרי בחטא העגל נתחייבו כליה ולולא משה בחירו עמד בפרץ חי' כן, וכן בחטא המרגלים ובמחלוקת קרח, א"כ מאן מוכח שלא יגרום החטא שלא יכנסו לארץ? וכן חשש יהושע בחטא עכן ולמה לא היה דופי בדברי יהושע כמו בדברי המרגלים (אלא שיהושע הוסיף ומה תעשה לשמך הגדול,

והם אמרו נשינו וטפינו יהיו לבז). עכ"פ מדוע אין טענת שמא יגרום החטא מוצדקת שהרי הקב"ה יקיים הבטחתו על-כל-פנים על דרך ואעשה אותך לגוי גדול. כמו שיעקב פחד שמא יבוא עשיו והכני אם על בנים על אף ההבטחה ושמרתך בכל אשר תלך כי לא אעזבך וגו' והרי הקב"ה כרת ברית שלזרעו יתן את הארץ עד עולם. וברית אין לה הפרה כלל (וזו ההבדל בין הבטחה לברית) ואין זה חסרון אמונה של כפירה בכריתת הברית כיון שסוף-סוף יתקיים באיזה אופן. וידוע דברי החובת-הלכות שאין זכות לרשע לבטוח על ה' ובמדרש אמרו אפי' רשע ובטח בה' חסד יסובבנו. ועיין ברכות פסוק זה מסיפא לרישא משמועה רעה לא יירא וגו', ומשה בסוף ואתחנן מאריך בענין זה.

יט. ואכבדה בפרעה, והתגדלתי והתקדשתי, ע"י מפלת הרע שמו של הקב"ה מתגדל בעולם. האם דבר זה מחזק את הקשר בין ישראל לאביהם שבשמים וקדושת ישראל מתעלה ומתגברת עי"ז ולכן באה מצות תפילין לאות ולחיזוק הקדושה.

כ. מצות סוכה לר"א ענני כבוד ולר"ע סוכות ממש, לר"ע מה מגמת הזכרון והידיעה בזה, הרי א"א לבנות בתים אם ע"פ ה' יחנו ויסעו.

כא. בחטא העגל בפרשת ויחל ובפרשת עקב משה התפלל שמצרים יאמרו משנאתו אותם הוציאם להרוג אותם בהרים, וכן בויחל ברעה הוציאם ובפרשת עקב גם טענת מבלי יכולת ה' וכן בפרשת שלח-לך רק טענת מבילתי יכולת ה' ועריך להבין ההבדל. גם איזה סברא זו לומר שהפך סדרי בראשית לקחת גוי מקרב גוי ולנקום באויביהם ולישא אותם על כנפי נשרים על מנת לכלותם, הרי טוב לו שישארו בעבדות ועינוי ולמה יעשה לעצמו שם ותפארת אם אח"כ יתחלל ח"ו.

כב. כי לי כל בכור הקדשתי אותם, איך ע"י הריגת בכור מצרים מתקדש בכור ישראל בפרשת במדבר פרק ג'.

כג. כותלי רחם מקדשים הבכור ואולי גם עצם היציאה מקדשת את ישראל.

כד. ולא נתן לכם לב לדעת וגו' בסוף פרשת תבא, מהו הדעת הנדרש כאן.

כה. מה ענין מתחיל בגנות - ארמי אובד, עבדים היינו, מתחילה עובדי ע"ז היו. וכן ענין הודע את ירושלים וגו' זה טענה על בגידה. האם מוכח מזה שענין השפלות מגדיל את ההודיה והשבח.

כו. מדוע הארץ היא התכלית.

קינה על מות קדושים בתו הצדקנית מרת רחל וייס ושלשת ילדיה הי"ד

נוֹדָה לְעוֹלָם שְׁמַךְ ה' וְנִגִּיל בְּרָעָה⁵⁷
 קִינִים בְּהַשְׁמַע, זַעֲקַת שֹׁבֵר וְתִרְוַעַת חֲרָדָה
 חֲרָדָה רָקֶת⁵⁸ מְרוֹם הָרִים וַיִּהְיֶה
 עַת צָרָה כַּמִּבְפִּירָה, בְּאֵין כֹּחַ לְלִידָה⁵⁹
 יַחַד חוֹבְרוּ רוֹבָה קִשְׁת וְצַד עֵידָה⁶⁰
 בְּעָרָה חֲקִנָּאָה בִּירוֹשָׁת יַחֲדִיד צְרוּף הָעֵקִידָה⁶¹
 אָרְבוּ לְטָרוּף נִינִים⁶² וְלָצוּד בְּמַצוּדָה
 שְׁלֹשָׁה אֲבָנֵי חֵן⁶³ מְשׁוּבָעִים בְּעֵטָרָה חֲמוּדָה
 אָחָה בְּתִי, אַחֲזֵת נַפְשִׁי, רֶשֶׁף⁶⁴ גִּעְגּוּעַךְ לְמָדָה

⁵⁷ פותח הקינה בדברי הודאתו התמידית לה' (וכן בהספדו פתח – "חסד ומשפט אשירה")

⁵⁸ "רקת זו טבריא" מגילה ו ע"א. (טבריה – מקום מגוריה באותה עת, משם יצא אוטובוס הדמים לירושלים)

⁵⁹ בחינת הצרה כחבלי הייסורים שבתחילת הלידה אולם אין כח ללידה ("כמבכירה – כאשה המבכרת תחילת לידתה". רש"י ירמיה ד, לא)

⁶⁰ ענין חיבור עשיו וישמעאל (ישמעאל – "רובה קשת" עשיו – "צד צידה").

⁶¹ קנאתם בוערת על ירושת הארץ שניתנה ל"יחיד" – יצחק שנאמר בו "את בנך את יחידך" שנצטרף בעקידה.

⁶² ניניו של יצחק

⁶³ שלשת הילדים – נתנאל יו"ט, רפאל, אפרים יעקב, הי"ד.

⁶⁴ רשף = אש, להבת ("רשפיה רשפי אש")

מָה אֲדַמָּה לָךְ, זֹהָר טָהוֹר כְּבוֹדָה יְחִידָה

אִם עַל גְּמוּלָתָהּ וְאֵל יוֹנָקָה עֲמוּדָה

אַחֲרֵיתָךְ כְּרֹאשִׁיתָךְ – וְזֹאת לִי לַעֲדָה⁶⁵

מָתִי אָבוֹא קְדָקוֹד שְׁעָרֶיךָ בְּקִידָה⁶⁶

לַחֲזוֹת בְּנוֹעַם, בְּזִכּוֹתֶךָ, תְּמִימָה יְקִידָה⁶⁷

מִי יִתְחַקֶּה עָלַי דְּרָכֶיךָ, בֵּת מָלֶךְ כְּבוֹדָה

קוֹל בְּרָמָה חֲשָׁמִיעִי, עַדִּי חֲנוּן יַחְנֶנֶךָ

מִנְעִי קוֹלֶךָ מִבְּכִי וְעֵינַיִךְ מִדְמָעָה, יֵשׁ שָׂכָר לַפְּעוּלָתְךָ.

⁶⁵ אני מעיד כי מעלתך עתה, אחת היא בשלמותה מיום היוולדך ועד הנה. (וכע"ז אמר בהספדה)

⁶⁶ מתי אבוא בשערי מקום מושבך ואקוד ראשי. (ראה רש"י בראשית מג, כח ד"ה ויקדו וישתחוו "קידה –

כפיפת קדקד")

⁶⁷ ואז אחזה בנועם ה', בזכותך - תמימה שנעקדה. (יקוד הוא לשון יקידת אש).

שיר תהלה לאיש ציבור שפעל ותרם לבנין ירושלים

אומר לרוח עברה עלי, שלום שאי אל מחמד רוחי

קחי תשורת מענה ופחי בשיר עלגים ויחי⁶⁸

ישאו הרים שלום לשר וטפסר ח"ה הרב... הי"ו

העיר הא' את רוחו ותחי המשרה על שקמו

רד עם א' ונאמן עם קדושיו⁶⁹

זה האיש נאמן לשולחיו

עשתונותיו חוצה לא יביטו פי לפני ה' הם נעצרות

לנטוע צמח אמת,⁷⁰ מיימין ומשמאל לא יחטיא שערות⁷¹

שכול לא תדע משרה⁷², ותעודה⁷³ לא ידעה אלמון

שוא ותועה עוד פרי לא יעשו, ייבשו פקוצים בישימון

הן הוכן על מכונו איש אמונים, העצה והתושיה במומיה בנתח ארמון

⁶⁸ עה"פ יחזקאל לו, ט כה אמר ה' א' מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו. היינו שיפח את שיר העלגים במענה ועי"ז יחי השיר

⁶⁹ עה"פ הושע יב, א ויהודה עד רד עם אל ועם קדושים נאמן. והיינו שמשל יהודה ביראת קל והיה נאמן עם קדושים

⁷⁰ עה"פ תהלים פה, יב, אמת מארץ תצמח

⁷¹ היינו שמטרתו להצמיח דברי אמת אשר אינם נוטים ימין ושמאל

⁷² לשון שררה, עיי' ישעיהו ט, ו.

⁷³ לשון עדות, עיי' ישעיהו ח, טז. היינו שהשררה לא תהיה שכולה והאמינות לא תהיה אלמנה, השקר והטעות לא יעשו עוד פירות ויבשו כקוצים, משום שהוכן איש אמונים כו'.

גָּבַר אֲשֶׁר זָכוּ מִחֲשָׁבוֹתָיו
יָקְרוּ וַיֵּשְׁרוּ מִפְּעֻלֹתָיו
נִחְלִי עֵצָה וּמְזִימָה תוֹצְאוֹתָיו
יִפְּוִעוּ וַיִּגְבְּרוּ חוֹצָה מַעֲיִנוֹתָיו
עָלִי מוֹסֵר טוֹהַר וַיּוֹשֶׁר מִמְּשָׁלוֹתָיו
מְלִיצוֹת מֵתֶק שְׁפָתִים נוֹעַם אֲמֵרוֹתָיו
רוֹזְנִים יִשְׁעוּ יְרוּעוּ אֶל מוֹעֲצוֹתָיו
יֵאָרִיךְ ה' יָמָיו בְּנִעִימִים וּבְטוֹב שְׁנוֹתָיו
יֹעִיץ קָם עַל נְדִיבוֹת⁷⁴, מְקוֹר מִים לְכָל נֶפֶשׁ עֵיפָה
וְנוֹגַהּ לֹאֲשֶׁר הֵלַךְ חֲשָׁבִים
לְתַנּוֹת תַּגְמוּלֵי חֲסָדָיו שְׁפָתִים הֶמָּה אֲסוּרוֹת⁷⁵
מִי יִסְפּוֹר וַיִּסְפֹּר לֹאֲשֶׁר לֹא גִדַּע סְפוּרוֹת
הֲלֹא תִשְׁאַלּוּ –
מִי זֶה יַעֲיֵב גְּבוּלוֹת
וּמִי יִשׁוּבֵב נְתִיבוֹת
וּמִי יַחֲוֹנֵן אֲבְנֵי יְקָרוֹת⁷⁶

⁷⁴ עה"פ ישעיהו לב, ח, והוא על נדיבות יקום. וברש"י בשביל נדיבותיו תחיה לו תקומה.

⁷⁵ היינו שלא נוכל לתנות בשפתינו את רוב חסדיו

אֶרֶץ אֲשֶׁר אָרְכוּ יְמֵי מְרוֹדִיָּה

בְּמַעַט וְשָׁכַחָה יְפִי מַחְמְדִּיהָ

הוֹפְשֵׁטָה עֲרוּמָה הִתְלַבֵּשׁ בְּגָדֶיהָ⁷⁷

הַעוֹד יֵצֵא הוֹד יָפִיהָ בְּעַד מִסַּךְ רְדִידֶיהָ.

קוֹל מַחִיכֵל יַעֲנֶה – הִנֵּה לְעִיּוֹן מִנְהַל מִבְּחִיר בָּנִים יִלְדֶיהָ

אוֹמֵר אֵיךְ יִשְׁלֹו לְבִי⁷⁸ וְאֵיךְ יִיטֵב בַּיּוֹם לֹא אָחָזָה עִיּוֹן וְקִיבּוּץ בְּנֶיהָ

עַל פִּלְגֵי צֶדֶק יִשְׁלַח שְׂדָשָׁיו לַחֲפוּךְ נוֹה עִיָּה לְעֶדֶן

יָשִׁיב עֲדָרִים אֶל נְאוֹת רָעִים,⁷⁹ נוֹה שְׂמֻמוֹת יִשִּׁית קִרְיָה לְמֶלֶךְ רֵב

אֶבֶן מַעַל פִּי הַבָּאָר יִגּוֹל לְחֻשְׁקוֹת כָּל עֲדָרִים

צַהֲלִי וְרוֹנִי גֵיא חֲזִיוֹן יִשִּׁית יְשׁוּעוֹת חוֹמוֹת וְחִיל לִבָּנוֹת וְגִדּוֹר

פְּרָצוֹת כָּל פֶּרֶץ

הַעוֹד יִבְגּוֹד חֲזָמֵן וַיִּמְלֹא פִּיו שְׂחֹק לְאֹמֹר חַיֵּשׁ יוֹם בּוֹ עוֹז

וְתוֹשִׁיָּה יִגְבְּרוּ וְצֶדֶק יַעֲמֹד עַל כִּנּוֹ

יוֹם יִגְבְּהוּ נְתִיבוֹת יוֹשֶׁר וְקוֹשֵׁט יִשְׁקוּט בְּמַכּוֹנּוֹ

לֹא שָׁקֵט אֲמַת וְלֹא שָׁקֵטָה אֲמוֹנָה עַדִּי הוֹכֵן לְמוֹ כֶּסֶף וְכַבּוֹד

הוֹשֵׁב לְאִיתָנוּ.

⁷⁶ היינו מי יחונן את אבני ירושלים היקרות

⁷⁷ עה"פ הושע ב, ה, פן אפשיטנה ערמה והצגתיה כיום הולדה

⁷⁸ איך יהיה ליבי שלו

⁷⁹ עה"פ יואל ב, כב, אל תיראו בהמות שדי כי דשאו נאות מדבר. היינו שישבו ישראל אל הנאות בהם רעו